KELEMÉR

TELEPÜLÉSKÉPI ARCULATI KÉZIKÖNYV

KÖSZÖNTŐ

Tisztelt Olvasók!

Köszöntöm Önöket Településképi Arculati Kézikönyvünk megjelenése alkalmából. E kézikönyv azzal a céllal jött létre, hogy általa Kelemér településtörténetét, lakókörnyezetét, természeti értékeit, építészeti karakterjegyeit, környezetalakítási megoldásait megismerjék. Kelemér olyan arcát mutatjuk be a kedves Olvasóknak, mely településünk építészetének egyedi vonásait hangsúlyozza mind a lakóházakat és homlokzatukat, mind a természeti környezetüket tekintve, egyben segítséget nyújt a településképbe illeszkedő építészeti megoldások kialakítására. Bízom benne, hogy kézikönyvünk elnyeri a kedves Olvasók tetszését; kellemes időtöltést, tájékozódó olvasást és élményteli barangolást kívánok Kelemér utcáin e könyvön keresztül is!

Kelemér, 2017. december 17.

Bukovenszki Józsefné

polgármester

Tartalomjegyzék

Köszöntő ....
Tartalomjegyzék ....
Bevezetés 1
Kelemér bemutatása 3
Környezet 3
Település 5
Örökségünk **13**
Épített értékek 13
Természeti értékek 22
Településképi szempontból meghatározó területek a településen **25**
Történeti településrész 26
Átalakuló, új településrész 29
Külterületek, beépítésre nem szánt területek 30
Ajánlások 31
A történeti településrész területére vonatkozó ajánlások 32
Az átalakuló, új településrész területére vonatkozó ajánlások 55
Kertek 74
Közterületek településképi útmutatója 81
Beépítésre nem szánt területek 87
Jó példák 91
Épületek, épített részletek 91
Sajátos építményfajták 94
Impresszum 97

JELMAGYARÁZAT

elérhetőség, jogi dokumentum, egyéb hivatkozás

érdekesség

Elérhetőségek

Amennyiben segítségre vagy további információra van szüksége, mindenekelőtt keresse fel a Keleméri Polgármesteri Hivatal irodáját e-mailben ***kelemer.onk@freemail.hu***
vagy telefonon: ***(48) 435-501***
Az építésügyi eljárásokról a ***www.e-epites.hu/lakossagi-tajekoztatok*** oldalon kaphat tájékoztatást.

BEVEZETÉS

Településképről beszélve a legtöbb embernek a közterületek megjelenése, esztétikus kialakítása jut eszébe. A településkép azonban sokkal több ennél, és sokkal több elem alakítja. A legmeghatározóbbak ezek közül maguk az épületek, amik településeinken túlnyomórészt magánkézben vannak. Ebből következik, hogy a településkép megjelenése legnagyobbrészt nem is az önkormányzaton múlik, hanem magukon a lakókon: ha a saját házát, kertjét, kerítését mindenki megfelelően alakítja ki, akkor az egész település szebb lesz. Sokszor lehet hallani az ellenvetést, hogy a szépség szubjektív. Az építészeti szépségre ez nem feltétlenül igaz: gondoljunk csak arra, hogy általában nincs vita az emberek között arról, hogy melyik város szép és melyik nem. Ez nem lenne lehetséges, ha az építészeti szépség valóban szubjektív lenne.

A települések képét, szépségét nagy mértékben az épületek formálják. Ezért nem mindegy, hogy egy településen hogyan építkezünk. Ahogy a hétköznapi életben is mindig igyekszünk az alkalomhoz megfelelően öltözködni, úgy egy adott településen is úgy érdemes építkezni, ahogy a település kialakult képe, építészeti hagyományai azt megkívánják: ez az egész közösség érdeke. Ez sajnos azonban nem mindig könnyű. Ebben próbál ez a kézikönyv segítséget nyújtani. Kelemér bemutatásával, építészeti, természeti értékeinek felvonultatásával szeretne jó, követendő példákat állítani azok számára, akik építeni, felújítani, átalakítani, bővíteni szeretnének a faluban. A szépség ugyanis helyzetfüggő is: ami szép az egyik helyen, nem biztos, hogy az a másik helyen is. A cél az, hogy Kelemér meglévő értékeit úgy bővítsük, hogy megőrizzük őket; hogy utódainkra olyan települést hagyjunk örökül, amit ők is méltónak tartanak majd a megőrzésre.

Az ajánlások nem tekinthetők kötelező jellegűnek, céljuk nem a tervezési szabadság megkurtítása, uniformizálása, hanem éppen a valós értékek megismertetése, a sokféle izgalmas lehetőség feltárása. A települések épített örökségéről szólva építészként, műemlékvédelmi szakmérnökként többször találkozom olyan véleménnyel, hogy az esetlegesen nem túl jó állapotú régi épületek nem szépek. Egy épület nem pusztán attól lesz szép, hogy frissen van felújítva. Ne tévesszen meg minket, ha málló vakolatot vagy hézagos cseréptetőt látunk egy házon: ezek felújítása, cseréje sokkal egyszerűbb, mint egy új ház építése; és ha felújítunk egy régi épületet, azzal az örökségünket is ápoljuk. Éppen ezért a kézikönyv készítése során bátran választottam illusztrációnak olyan épületekről készült fotókat is, amiknek építészeti értéke kétségtelen, de jelenleg kisebb-nagyobb felújításra szorulnak.

A kézikönyv használatáról

A kézikönyv nem egy merev, lezárt egész, hanem nyílt, folyamatos hozzászólást és változtatást lehetővé tevő kezdeményezés kíván lenni, ahogy a település története sem befejezett, hanem folyamatosan továbbíródik. Ezért, ha újabb szép ház születik, az bekerülhet, sőt be is kell, hogy kerüljön a könyvbe, hogy ezáltal büszke lehessen rá építtetője, tervezője, kivitelezője és a település egyaránt.

„A boldogságra kevés csak a jelen,
A múlton épül az s az emlékezeten;
Örömeinkre színt s derűt titkon az ád,
Mint a gyök adja a virág színét, szagát."

Tompa Mihály

KELEMÉR BEMUTATÁSA

1

// Általános településkép, településkarakter

Kelemér Magyarország észak-keleti részén, Borsod-Abaúj-Zemplén megyében, a történelmi Gömör vármegye területén fekszik, lakosainak száma mintegy félezer. Földrajzi szempontból településünk az Upponyi-hegységtől északra, a Rudabányai-hegységtől délre fekvő Putnoki- (más néven Borsodi-)dombság észak-nyugati részén, a Sajó völgyéből nyíló Keleméri-patak völgyének felső részén helyezkedik el. Belterülete 190–200 méter tengerszint feletti magasságon van, közigazgatási területének legmagasabb pontja a 410 méter magas Hegyes-hegy, ami csak öt méterrel alacsonyabb, mint a Putnoki-dombság legmagasabb pontja, a Putnoki-bérc. Ha a templomdombon fekvő temetőből körülnézünk, szép kilátás tárul elénk mind a falura, mind a környező hegyekre-dombokra. Széttekintve látszik, hogy Kelemér a terepadottságokat kihasználva fejlődött: utcái többnyire a dombok közötti völgyekben húzódnak.

KÖRNYEZET

TELEPÜLÉSI KÖRNYEZET

A Kelemérhez legközelebb eső város Putnok – mindössze 9,5 kilométerre –, a megyeszékhely pedig 47 kilométerre található. Közeli városok még Ózd (23 km) és már a határ túloldalán Tornalja (24 km).

A település északon Gömörszőlőssel, észak-keleten Zádorfalvával, keleten Alsószuhával, délen Serényfalvával, nyugaton a szlovákiai Naprággyal (Neporadza) és Sajószentkirállyal (Kráľ) határos.

Lent: kilátás dél felé a templom-dombról

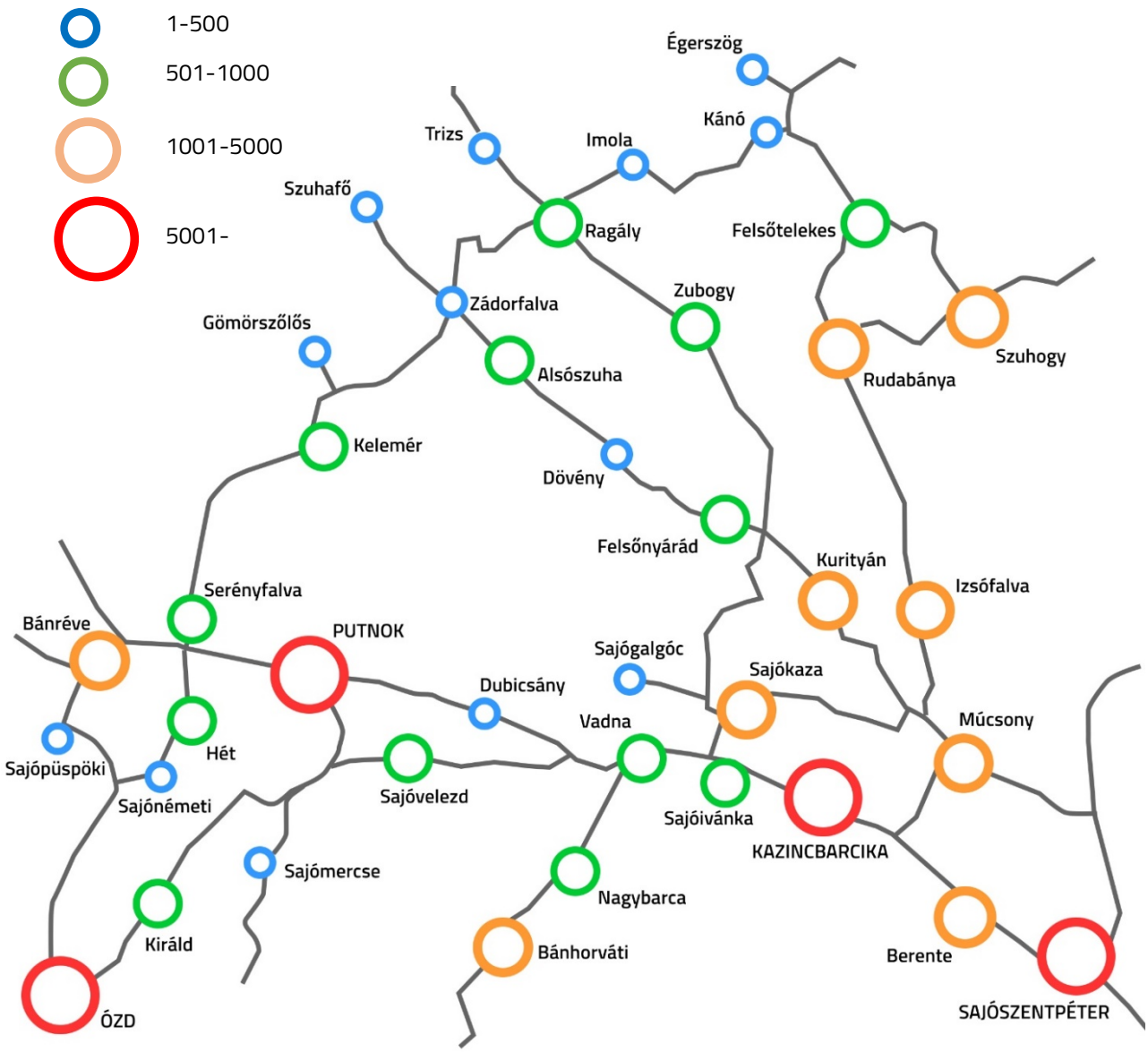

A régió településhálózata

A TELEPÜLÉS

TELEPÜLÉSTÖRÉNET

Fent: Kelemér a Második Katonai Felmérés térképszelvényén. Kép: mapire.eu

Kelemér nevének első említése a XIV. század harmincas éveiből való, de a település minden bizonnyal már a X. század közepén is lakott volt: ekkor érkeztek ide a Hanva nemzetség tagjai. A települést és a hozzá tartozó Mohos-várat XV. századi források is említik, főleg a huszita háborúk kapcsán. 1417-ben már 40 jobbágyporta volt Kelemérben. A török időkben a környék többi településéhez hasonlóan Kelemér is elnéptelenedett, 1599-ben a falu 19 üres házból állt. A benépesülés itt is a XVIII. századra tehető. Ekkor több régi keleméri család is visszatért. A környék több falujával ellentétben Kelemért újra magyar nyelvű lakosság népesítette be.

Vályi András 1799-es munkájában Kelemért magyar nyelvű faluként írja le, aminek lakói reformátusok, többnyire bodnárok, rétje három nyomásbéli, földje középszerű, erdeje szép. Az ekkoriban készült Első Katonai Felmérés térképe feltünteti a templomot, már lakott a mai Tompa Mihály utca keleti része egészen a hídig. A híd túloldalán csak néhány házat jelöl, és a falu alatt jelöli a malmot a patakon. Ez a malom még a XX. század elején is megvolt, akkoriban „rossz malomnak" hívták.

Nagy Lajos országleírása szerint 1828-ban Kelemérben 74 ház volt, a falu 590 lakosából 82 római katolikus, 508 református volt. Fényes Elek 1851-es összeírása szerint Kelemér magyar nyelvű falu, 100 katolikus, 506 református lakóval. Említi református templomát, mindent bőven termő szántóföldjét, jó és elég takarmányt adó rétjét, szarvasmarha-tenyésztésre alkalmas legelőjét; és „a helység végitől elfolyó patakcsán" lévő jövedelmező malmát. A Második Katonai Felmérés XIX. század közepén készült szelvénye feltünteti a mai Tompa Mihály utcát a hídig és a mai Dózsa György út mindkét ágát, de még beépítetlenül. Jelöl ezenkívül a Munkástelep végén egy épületet, és további épületeket ott, ahol ma a művelődési ház és az önkormányzat épülete van. Az egyik ezek közül minden bizonnyal a művelődési ház elődje, a Putnoky-kúria. Szintén feltünteti a falu alatt a malmot. 1879-ben tragikus kimenetelű árvíz pusztított a településen, a júniusi jeges ár több házat elsodort és hat emberéletet követelt.

A XIX. század végén készült Harmadik Katonai Felmérés nagyjából ugyanazt mutatja, mint a második. A XIX–XX. század fordulóján a Borovszky Samu-féle vármegyeleírás alapján Kelemér 118 házában 601 lakos élt, mind református. A falu további területi fejlődését az 1920-as években a régi településen kívül, a Falusi Kislakásépítő Szövetkezet (FAKSZ) kölcsönéből épült új lakóházak jelentik a Dózsa György utcán. Ezt a részt Kis-Kelemérnek hívták. A Dózsa György utca ONCSA-(Országos Nép- és Családvédelmi Alap) házai 1941 és 1943 között épültek, típusterv alapján. Ezek eredetileg faoszlopos-tornácos, szoba-konyha-kamrás házak voltak néhány udvari melléképülettel, fészerrel. Kelemér legújabb részét a Serényfalva felé eső utcák jelentik: a Petőfi Sándor út és a Győzelem út. Itt második világháború utáni lakóházakkal találkozunk.

TELEPÜLÉSSZERKEZET

Kelemér főutcája a Tompa Mihály utca. A történeti időkben a település gerincét is ez az utca jelentette. Az utca templom előtti kereszteződéstől kelet felé eső szakaszát Felvégnek, a kereszteződéstől nyugatra (Serényfalva felé) eső oldalát Alvégnek hívták. Ez a tagolódás a templomi ülésrendben és még a temetkezésben is megmutatkozott.

Mára a kereszteződéstől keletre eső útszakasz a Serényfalva-Aggtelek útvonal felértékelődésével mellékúttá vált, ami abból a szempontból örvendetes esemény, hogy a hangulatos, patakparti, régi házakkal szegélyezett utcát (a Felvéget) nem terheli nagy forgalom. Az utcának ezen szakasza tipikus patakvölgyi utca: déli oldalán patak folyik, a telkek az utcára merőlegesen emelkednek. A házak a telkeken oldalhatáron állnak, általában a telkek keleti oldalán. A patak az utca keleti szakaszán a kertek alatt folyik, majd kijön az utca mellé, itt a házakat kis hidakon át lehet megközelíteni. Az utca keleten egy szerpentinnel hagyja el a települést, és továbbhalad a Szörnyű-völgy felé. A völgy regényes nevének eredete a múlt ködébe vész. Talán azért hívják így, mert sokszor sáros volt, talán azért, mert (ahogy erről több korabeli forrás is tudósít), gyakoriak voltak a rablótámadások.

Fent: utcakép a Felvégen. Balra lakóházak sora, jobbra patakmeder.

Lent: a településközpont a templommal

Az Al- és a Felvég találkozásánál van a templomdomb a temetővel. Ez a kereszteződés jelenti a tulajdonképpeni településközpontot a templommal, parókiával, Tompa-emlékházzal, világháborús emlékművel, iskolával, és a Tájház is a közelben van. Ez a pont közlekedési szempontból is fontos, négy irányba vezet innen út: észak-nyugatra Gömörszőlősre, észak-keletre Zádorfalvára, keletre Putnokra, dél-nyugatra Serényfalvára. A település temetője a templomdombon és a templomdombtól északra, a Zádorfalva felé vezető úton van. A történeti településrész dél-nyugat felé nagyjából a Keleméri-patak hídjáig tart. Ezen a kereszteződéstől a hídig tartó útszakaszon a hagyományos utcakép már felbomlott, kevesebb a jól megőrzött lakóház, mint a Felvégen. A híd előtt nyílik a Dózsa György utca, ami több ágra bomolva a Kis-Kelemér nevű településrészt alkotja. Ezek az utcák építészetileg meglehetősen vegyes képet mutatnak.

A Tompa Mihály utcának a Keleméri-patak hídjától dél-nyugatra lévő szakaszán több fontos közintézményt találunk: az óvodát, a könyvtárat, a művelődési házat, az orvosi rendelőt, az önkormányzat (egykori körjegyzőség) épületét. A művelődési ház Putnoky Mór egykori, mára sajnos jelentősen átépített kúriájában kapott helyet. Kelemér legújabb településrészét a Petőfi Sándor út és a Győzelem út jelenti, a házak itt már a világháború utáni időszak építészeti színvonalát tükrözik.

Lent: a Tájház épülete. Fotó: Váradi Zsófia

LAKÁSÁLLOMÁNY

Néprajzi értelemben Kelemér a Felföld keleti részén terül el. Érdekesség, hogy a magyar népi építészet jellegzetes eleme, a tornác ezen a területen viszonylag későn jelent meg, csak a XIX. század második felében. Kelemérben a XIX–XX. század fordulóján épült a legtöbb tornácos ház, ebben az időszakban gyakran meglévő házakat is tornáccal bővítettek. Egy múlt század nyolcvanas éveiben készült kutatás szerint akkor a település tornácos házain a végigfutó tornác volt a jellemző, az utcai homlokzaton mellvéd nélkül. A tornácok jellemzően faoszloposak.

A magyar népi építészet legjellemzőbbnek tartott építőanyaga, a vályogtégla szintén viszonylag későn jelent meg a Felföldön. A XVIII. század közepéig az egész környéken a faépítkezés volt a jellemző, ezt fokozatosan váltotta fel a vályogtégla a XX. századra. Kelemérben a XIX–XX. század fordulóján már a föld volt a jellemző építőanyag, de még a fa is gyakori volt. Ugyanekkor már a cserépfedés is általános volt, emellett még a zsúptetős házak voltak a gyakoriak. A nádtető vidékünkre egyáltalán nem jellemző.

Fent: hagyományos népi lakóházak sora a Tompa Mihály utcában
Jobbra: Különösen gazdag faragású terasz

Kelemérben a hagyományos lakóházakon mindkét oldalon kontyolt tető van. A lakóházak hagyományosan egytraktusos, hosszú házak voltak, a XIX–XX. század fordulóján jelentek meg az L-alakú (úgynevezett „vinklis") házak, két utcai szobával.

Kelemér legrégebbi lakóházai az 1860-as, 70-es években épültek, utána visszaesés következett. A következő építési hullám 1908–1912 körül volt, ekkor sok lakóházat felújítottak-átalakítottak, tornácokat építétettek, tetőszerkezeteket erősítettek meg, a tetőket cserépfedéssel látták el, az utcai homlokzatokat díszítéssel. A legkedveltebb szín a homlokzatokon a fehér és az okker volt. A Kelemérben több házon látható díszes, fűrészelt tornácok és oromzatok is ebben az időben épültek. Alkotójuk Jakab Rási János ácsmester volt, aki dolgozott a Rimamurány-Salgótarjáni Vasmű munkás- és tiszti házainak díszein is. Ő csinálta az 1860-as években épült paplak utólagos tornácát is.

Fent: „vinklis" ház négy utcai nyílással, gazdag homlokzati díszítéssel, hátul faoszlopos tornáccal

Lent: egyszerű kialakítású, tornác nélküli lakóház, széles eresszel, palánktámasztású padkával.

A nincstelenek házai tornác nélkül épültek fel, a tornác helyett széles eresszel és hozzá illeszkedő méretű, fonatos vesszőfallal megtámasztott földpadkával. Ezt a padkát kékre vagy feketére festették.

Kelemérben hat földbirtokos család élt, az ő házaikat a falubeliek kastélynak hívták. Ezek egyszerű, földszintes, 5–6 szobás épületek, több közülük ma műemlék. Tulajdonosaik csak nyáron laktak itt, az év többi részét városi házukban töltötték.

Falvainkban, így Kelemérben is az udvarok fontos részei a különböző funkciójú melléképületek: istállók, csűrök, kisebb szénatartók. Kelemérben az 1920-as években a módos gazdaportákon különálló istállók épültek, bodrogkeresztúri kő alapzattal, tégla falakkal, cserépfedéssel, tölgyfagerendás fedélszerkezettel.

Balra fent: az egykori Putnoky-kúria ma – jelentősen átépítve – művelődési házként szolgál.

Balra lent: tégla-fa szerkezetű szénaszárító

KÜLTERÜLETEK

Fent: Kelemér legújabb utcái

Lent: Kelemér melletti dombok

A településünk külterületein lévő földeken mezőgazdasági tevékenység folyik. A tanyák, majorságok Kelemér külterületein mára kevésbé jellemzőek. Kivételt jelent a keleméri farm a serényfalvai út mellett, ahol mezőgazdasági tevékenység folyik.

ÖRÖKSÉGÜNK

// A településképi szempontból meghatározó építészeti, műemléki, táji és természeti értékek, településképi jellemzők

2

ÉPÍTETT ÉRTÉKEINK

Településünk több országosan védett műemlékkel is büszkélkedhet. A legfontosabb ezek közül a református templom épülete az Alvég és a Felvég találkozásánál lévő dombon. Eredetileg a középkorban épült, egy 1352-es forrás már említi plébánosát. Azóta több átépítésen esett át, de több középkori eleme látható ma is, például a torony falfestményei; kőkeretes, lőrésszerű ablakai; a támpillérek; a délkeleti ablak gótikus részlete. Az épületet a XVI. századtól a reformátusok használják. Az 1770-es években festett famennyezet készült, ezt a XX. század elején bestukatúroztatták. A faragott szószék és szószékkorona 1776-ban készült, Hubay Sándor ácsmester „esze és keze által". A hajót 1830-ban bővítették, ekkor bontották el a középkori szentélyt. Azóta a hajó egyenes záródású.

A templom egyhajós, téglalap alakú épület, masszív nyugati toronnyal. A torony alsó ablakai téglalap alakúak, kőkeretesek, a felsők keret nélküliek, félköríves záródásúak. A hajó síkfedésű, ablakai fékköríves záródásúak. A hajóban fa karzat és szószék van. A templom déli oldalán kisméretű, nyeregtetős előcsarnok található. A hajó fölött cserépfedésű kontyolt nyeregtető van, a torony teteje barokk jellegű, bádogozott. A templom falában található Krasznai Mihály gályarabságot szenvedett keleméri prédikátor emléktáblája.

Jobbra: a templom a temetővel

A templom mögötti temetőben több szép, régi faragott fejfa maradt fenn. Ezeket egészíti ki a nagy keleméri néprajztudós, Faggyas István 1978-ban létesült fejfagyűjteménye. Bánhorváti, mályinkai, nagyvisnyói, dédestapolcsányi, sajóvelezdi, keleméri, aggteleki református temetők fejfái találhatók itt, összesen 74 darab.

Balra: faragott fejfa a temetőben

Jogszabályi háttér

A kulturális örökség védelméről szóló **2001. évi LXIV. törvény**

13/2015. (III. 11.) MvM rendelet

66/1999. (VIII. 13.) FVM rendelet

A református templommal egy telken áll, tehát szintén műemléki védelmet élvez az egykori káplánlakban kialakított Tompa Mihály Emlékház és a lelkészlakás épülete is. Az együttes elhelyezkedése miatt Kelemér településképének meghatározó eleme, Serényfalva felől érkezve szinte végig az utca tengelyében látjuk.

A Tompa Mihály Emlékházat abban a régi tornácos házban rendezték be, ahol a nagy költő élt, amikor Kelemér református lelkésze volt. Több fontos versét írta itt, köztük legalább kettőben maga a ház is megjelenik. Maga a ház a népi lakóházak sémáját követő, egytraktusos, hosszanti elrendezésű, tornác nélküli épület. Falai vakoltak, magas lábazata szürke, a homlokzat többi része fehérre meszelt. Az utcai homlokzaton két zsalugáteres, vakolatkeretes ablak van. Ezt a homlokzatot fejezetes pilaszterek és koronázópárkány tagolják. Az oldalsó homlokzat egyszerűbb, dísztelenebb kialakítású. Itt is van egy zöld zsalugáteres ablak, ami alatt a pincelejárat található. Az épületet kontyolt, cserepezett nyeregtető fedi. Állapota példaértékű.

Balra: a Tompa Mihály Emlékház, mellette a templom tornya látszik

Fent: az 1860-as években épült lelkészház. Előtte a világháborús emlékmű és Tompa Mihály mellszobra látszik, mögötte a templom és az Emlékház.

A mai lelkészház már Tompa Mihály keleméri tartózkodása (1849–1851) után, az 1860-as években épült, így tévesen hirdeti a falán az emléktábla, hogy benne élt a költő. Az épület a vidéki kisnemesi kúriák kialakítását követi széles, portikuszos, timpanonos főhomlokzatával. Az utcára néző homlokzaton négy kapcsolt gerébtokos ablaka van. A pilasztereken és koronázópárkányon kívül a homlokzatot az ablakok fölötti párkányok is díszítik, és a portikuszon és timpanonján szép stukkódíszek is vannak. Teteje kétoldalt kontyolt, cserépfedésű nyeregtető. Az összképet nagyban rontják az utcára néző tetősíkon elhelyezett napkollektorok. Az épület előtti támfalba, már a közterületre nézve van beépítve a világháborús emlékmű és Tompa Mihály mellszobra.

Több régi népi lakóépület is műemléki védettséget élvez. A Tompa Mihály utca 43. alatt található Alsó Tuba Veres József egykori lakóháza. Az 1870-es években épült, téglából és vályogból. Tornáca az épület teljes hossza mellett végigfut, az utca felé pedig fallal van lezárva. Különlegesség, hogy ezen a falon egy, a többi utcai ablakkal megegyező méretű és keretezésű, de zsalugáteres ablak van. A tornácoszlopok falazottak, kör keresztmetszetűek, tetejükön négyszögletes lapokkal. A bejáratot egy-egy ikeroszlop emeli ki. Az egész épület vakolt, fehérre meszelt kialakítású. Az utcai homlokzatot három darab, lábazattal, fejezettel és kannelúrákkal ellátott, klasszicizáló pilaszter díszíti. A tető kontyolt, fedése hódfarkú cserép. Az egész épület arányai, kialakítása, visszafogott díszítése nemesi eleganciát tükröz.

A lakóház mögött, külön épülve, de azzal egy tengelyben szintén tornácos, nyeregtetős melléképület van. A melléképület tornácai a lakóházhoz hasonlóan falazottak, de az épület alárendelt funkciójának megfelelően szerényebb kialakításúak: négyszögletesek, fejezet nélküliek. A melléképület kialakítása harmonizál a főépülettel, fala vakolt, teteje cserepezett.

A telken egy harmadik épület is van, az előző kettővel átellenes oldalon. Ez egy részben kő, részben tégla falú, tornác nélküli, nyeregtetős melléképület. Utcára néző oromzata téglapárkánnyal, vakolatsávokkal, téglakeretes padlásablakkal díszített. Nyílásai fölött tégla boltövek vannak. Sajnos az épületegyüttes jelenleg elhanyagolt állapotú, az udvart felveri a gaz.

Fent: az Alsó Tuba-féle lakóház

Lent: az oldalsó melléképület

A Tompa Mihály utca 50. alatt található Basa Gál Mihály egykori lakóháza. Az 1860-as években épült ház különlegessége, hogy a tornác átfordul az utcai homlokzat elé is. Az egész épület kialakítása az Alsó Tuba-házzal rokon. Tornáca az épület teljes hossza mellett végigfut, oszlopai falazottak, körszelvényűek, az áthidalás fölöttük egyenes. Az egész épület vakolt, a lábazat kivételével fehérre meszelt. A lábazat halványszürke színe jól kiemeli a felmenő falak fehérségét. Az épület lefedése kontyolt nyeregtető, jelenleg műpalával fedve, de korábban minden bizonnyal cseréptetős volt. A ház háta mögött nagyméretű, jó állapotú, faszerkezetű keresztcsűr található. A lakóház sajnos igen nehezen fotózható, mert főhomlokzata elé egy fél-nyeregtetős, jellegtelen garázs épült, a műemléki védettséget teljes mértékben figyelmen kívül hagyva.

Kelemér „legfiatalabb" műemléke a Konyha Rási testvérpár 1898-ban épült egykori lakóháza a Tompa Mihály utca 127. szám alatt. A házat a tulajdonos testvérpár maga tervezte. Kialakítása különleges: a terepadottságokat kihasználva az utca felé emeletes, a kert felé földszintes, széles utcai homlokzattal rendelkező épület. Homlokzatának arányai, harmonikus nyílásrendje a középkori városi lakóházakat idézi. Oldalában kőlépcső vezet fel a felső szinten lévő faszerkezetű teraszhoz. A házat Mohos-ház néven jelenleg az Aggteleki Nemzeti Park Igazgatósága üzemelteti, állapota példaértékű. Faggyas István grafikai tárlata tekinthető meg benne, valamint a Keleméri-láppal kapcsolatos kiállítás.

Fent: a Basa Gál-féle lakóház

Lent: a Konyha Rási-féle ház

A településen a fentieken kívül még több további értékes, régi lakóépület van, ezeknek egy része helyi védelem alatt áll.

Fent: utcával párhuzamos gerincű lakóház gazdagon faragott verandával, udvarán kútházzal

Lent: jelenleg használaton kívüli régi épület a településközpontban. Különlegessége a hozzáépített kis torony.

Fent: domboldalba települt lakóház fafaragásos verandával, kúthházzal.

Lent: egyszerű kialakítású, tornác nélküli, kontyolt nyeregtetős lakóház a patak mellett

Fent: lejtős telekre felfutó lakóház faoszlopos tornáccal, vakolatdíszes nyíláskeretezéssel

TERMÉSZETI ÉRTÉKEINK

Kelemér külterületének egyik fontos értékét jelentik a településtől délre a Mohosvár maradványai. A vár pontos építésének ideje ismeretlen. A régészeti feltárások alapján bizonyos, hogy a XIII–XIV. század fordulóján már használatban volt, és innentől kezdve pusztulásáig folyamatosan lakták. A régészeti adatok alapján a vár pusztulását erős tűz okozhatta a XIV. század első negyedében. Ennek némileg ellentmond, hogy írásos források alapján arra lehet következtetni, hogy a vár a XV. században huszita erősségként szolgált.

Lent: a Mohosvár sáncmaradványai

Ma már csak a domborzat formáiból lehet az egykori vár formájára következtetni, de az alapfalak ott rejtőznek az avarral borított talaj alatt. Ezek alapján a vár külső képe rekonstruálható. Földsáncon álló, szabálytalan ovális alakú külső falai voltak, amik egy belső udvart fogtak közre. Ebben a belső udvarban egy lekerekített falú lakótorony volt, mellette boronafalú épülettel. A külső fal egy része gyilokjárós volt, ahogy minden bizonnyal a lakótorony is.

A Mohosvár közvetlen közelében találjuk Kelemér legfontosabb, országos viszonylatban is kiemelkedő értékét: a Keleméri-lápot a Mohos-tavakkal. A két tó suvadással alakult ki nagyjából ötezer évvel ezelőtt. A tőzegmohaláp megőrizte a jégkorszak előtti növények pollenmaradványait, így időkapszulaként működik. A tavak környékén ezenkívül több ritka növény is megtalálható. A régi nagy erdőségek emlékét őrzi az úgynevezett Kisasszony fája, amiről több helyi legenda is fennmaradt, ahogy a lápról, a tavakról és a várról is.

Lent: a Nagy-mohos

Következő oldalon:
a "Kisasszony fájának" ágai

A falutól nyugatra egy további természeti-kultúrtörténeti érdekesség található: a Tompa Mihály-emlékfa. A hagyomány szerint ez alatt az évszázados tölgy alatt találkozott a költő keleméri éveiben gömöri nemzetőr barátaival.

Településünkön áthalad az Országos Kék Túra, érintve a Mohosvárat és a Mohos-tavakat is.

Jogszabályi háttér

Hatályos Natura 2000 kormányrendelet **275/2004. (X.8.)**

1996. évi LIII. törvény a természet védelméről

496/2016 (XII. 28.) Korm. rendelet a kulturális örökség védelmével kapcsolatos szabályokról

TELEPÜLÉSKÉPI SZEMPONTBÓL MEGHATÁROZÓ TERÜLETEK A TELEPÜLÉSEN

// eltérő karakterű területek lehatárolása a településkép, arculati jellemzők és településkarakter bemutatásával

Történeti településrész

Átalakuló, új településrész

3

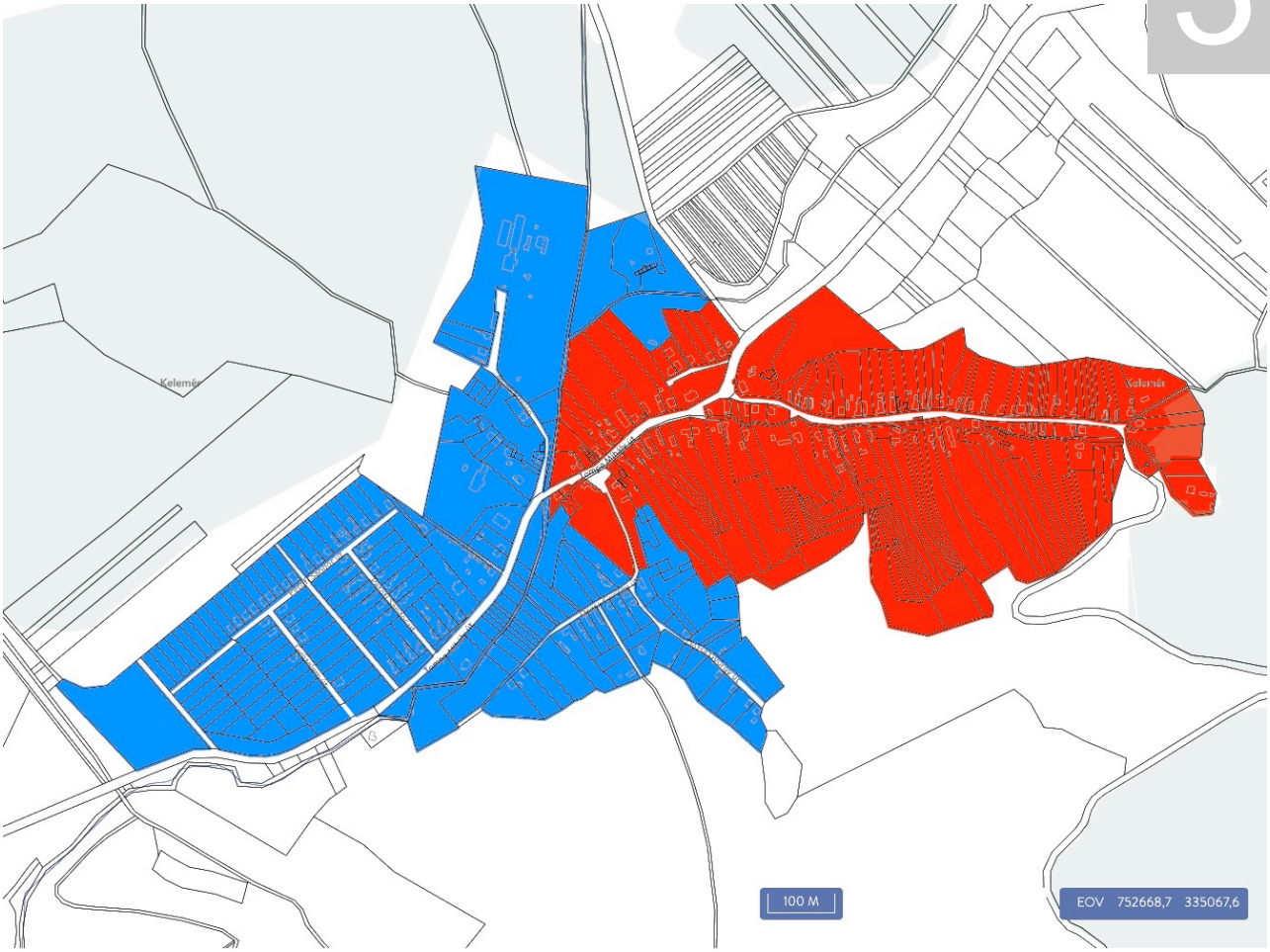

TÖRTÉNETI TELEPÜLÉSRÉSZ

Balra: utcakép a történeti településrészen. A különböző korú és kialakítású lakóházak a hasonló magasságnak és tetőformának köszönhetően mégis egységes utcaképet alkotnak.

Kelemér történeti településrészét a Tompa Mihály utca történeti időkben betelepült része és környezete képezi. Ahogy a történeti áttekintésben láttuk, ez a Tompa Mihály utca Keleméri-pataktól keletre eső szakaszának telkeit jelenti.

A telkek ezen a területen szabálytalanok, többnyire a terepadottságokat követik. Gyakoriak a keskeny, hosszú szalagtelkek. Az átlagosnál nagyobb méretű telkek egykori földbirtokos tulajdonosra utalnak. A településközpont kivételével az egész településrészen az utca déli oldalát patak határolja. A településközpontban a patak a déli oldal telkeinek végében fut. A templomdombtól nyugatra eső szakasz – az egykori Alvég – telkei kevésbé lejtősek, a keletre eső rész – az egykori Felvég – telkei felfutnak a völgyet szegélyező domboldalakra. A lakóházak legnagyobb része a telek keleti oldalhatárán áll, és kis előkert választja el őket az utcától. Új épületeknél is ez a beépítés javasolt.

A történeti településrészen sok szép hagyományos „hosszúház" fennmaradt. Újabb típust képviselnek a szintén egytraktusos, hosszanti elrendezésű, de tornác nélküli és utcai homlokzatukon egy ablakkal rendelkező lakóházak. Szintén újabbak a négy utcai ablakos, polgári jellegű házak. A legújabb, minden bizonnyal háború után épült házak nagyobb méretükkel, négyzetes arányú nyílászáróikkal, négyzetes vagy L-alakú tömegükkel különböztetik meg magukat a hagyományos lakóházaktól. Építészeti minőségük változó. Új épületeknél ajánlott a régebbi házak elnyújtott téglalap vagy L-alakjához idomulni, a meglévő épületek átalakításakor pedig ezeket a tömegeket megtartani. Keresztbe beforduló belső épületszárny építése nem javasolt, ez a telket is nehezen használhatóvá teszi.

Lent: „Dachlandschaft", háztetők alkotta tájkép

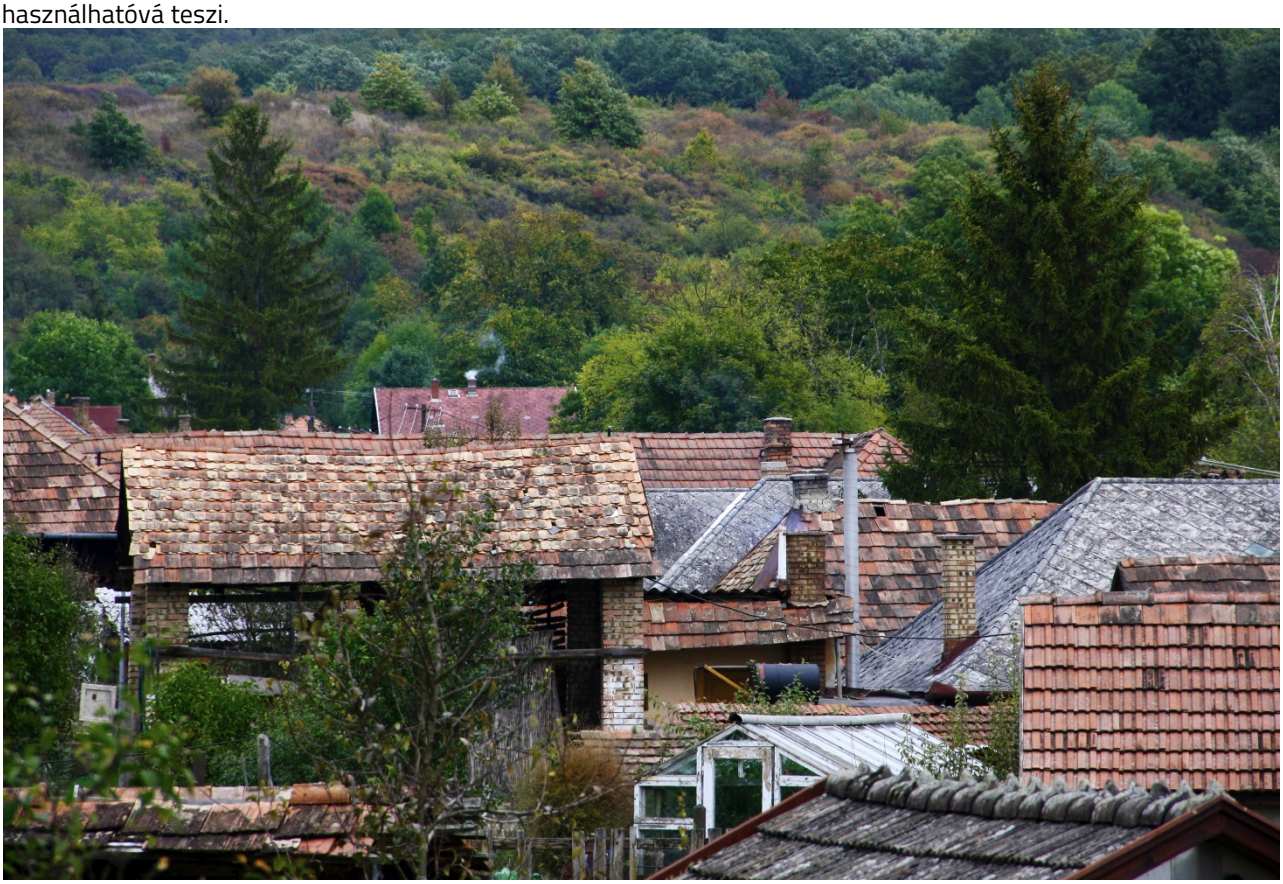

A német nyelvben létezik egy magyarra lefordíthatatlan szó: Dachlandschaft. Ez nagyjából a tetők által alkotott tájképet jelenti. Nagyon szépen, plasztikusan kifejezi azt, amit egy településre felülről rátekintve látunk. Ilyenkor az egyes házak nem különülnek el, a homlokzatok alig látszanak, viszont a látvány szépsége nagyban függ a tetők kialakításától: formájától, dőlésszögétől, anyagától. Ez Kelemér esetében különösen fontos szempont, hiszen sok helyről rá lehet látni a falura felülről, többek között a falu legfontosabb helyéről, a templomdombról.

Kelemérben a történeti településrészen minden épület 35–42 fokos dőlésszögű magastetővel épült fel. Indokolt az új épületeket is így készíteni, így épületszerkezeti szempontból jól működő (nem beázó) tető és használható padlástér alakul ki. A magastető déli oldalára napkollektorok is kiválóan telepíthetőek, de figyeljünk arra, hogy csak az épület hátsó, az utcától távolabbi részére tegyünk ilyet. Kelemér régi házaira a mindkét oldalon kontyolt nyeregtető a jellemző, új házaknál is ez a tetőforma a javasolt. A tetők héjalásának anyaga településünkön már száz évvel ezelőtt is zömmel égetett cserép volt. Ettől eltérni a történeti településrészen nem ajánlott.

Melléképületeket, garázsokat az utcafrontra tenni nem szabad. Kelemér legrégibb portáin a telek hátsó oldalán keresztcsűrök vannak, a melléképület ilyen módon való elhelyezése új épületek esetében is javasolt. Ezen felül hagyományosan két további megoldás van melléképületekre. Ha a telek elég széles, akkor a különálló melléképület kerülhet a telek házzal átellenes oldalára, de ekkor is az utcától jelentősen hátrahúzva, és a házzal párhuzamos gerincű, kontyolt magastetővel. Ha a telek ezt a kialakítást nem teszi lehetővé, akkor a melléképületet a ház hátuljába, mintegy a házat folytatva kell felépíteni. Más anyaghasználattal, más magasságú tetőgerinccel lehet a lakóháztól megkülönböztetni, ahogy erre több régi példa is van a településen.

A történeti településrészen nincsenek tömör utcai kerítések. Kelemér történeti településrészén a kerítések leggyakrabban fából, ritkábban fémből készültek, fa vagy falazott oszlopokkal. A terepadottságok miatt a kerítések lábazata több helyen támfalszerűen van kialakítva.

A történeti településrészt területi építészeti örökség védelmére javasolt területként szükséges kezelni.

Fent: régi kútház

Lent: faragott kerítésoszlop

ÁTALAKULÓ, ÚJ TELEPÜLÉSRÉSZ

Kelemér átalakuló, új településrészét azok az utcák alkotják, amik nem a történeti településrészhez tartoznak. Ide soroljuk az úgynevezett Kis-Kelemér utcáit (ez gyakorlatilag a Dózsa György utca három ágát jelenti) és a település Keleméri-pataktól dél-nyugatra eső részét. Ugyan a főutcán ezen a részen is vannak régi épületek, azonban ezek közül a legfontosabbak (az egykori Putnoky-kúria és az egykori körjegyzőség épülete) mára jelentősen átalakultak, hagyományos külsejük megváltozott.

Lent: utcakép az átalakuló, új településrészen

A régebbi telkek az új településrészen is szabálytalanok, az újabbak azonban már derékszögű rendszert alkotnak. A lakóépületek mindenhol oldalhatáron állnak, kis előkerttel. A telkek vagy sík felszínűek, vagy enyhén lejtősek. Építészeti egységesség ezeken a részeken kevésbé van jelen, mint a történeti településrészen. Az mindenesetre megfigyelhető, hogy a régebbi házak nagyon hasonlítanak a történeti településrész hasonló korú házaira. A telepítés mellett a magastető olyan elem, ami szinte minden épületre jellemző az újabb településrészeken is. A magastetők dőlésszöge a történeti településrészhez hasonlóan 35–42 fok közötti. A tetőidomok, tetőformák változatosak, néha egy utcán belül is. Jellemző itt is a cserépfedés, de nagyon sok a műpalával fedett ház is.

A legkevésbé egységes arculatot Kelemér legújabb utcái mutatják: a Petőfi Sándor út, a Győzelem út, a Dózsa György út patakkal párhuzamos szakasza. Ezeken a területeken viszonylag sok úgynevezett kockaház van, és találunk több meglehetősen nagyméretű, emeletes vagy tetőtérbeépítéses, nyeregtetős házat is.

A teljesen zárt utcai kerítés az új településrészekre sem jellemző.

Az átalakuló, új településrészt általános besorolású területként szükséges kezelni.

KÜLTERÜLETEK, BEÉPÍTÉSRE NEM SZÁNT TERÜLETEK

Kelemér külterületei beépítésre nem szánt területek, ennek megfelelően a serényfalvai út melletti Keleméri-farm kivételével nincsenek külterületi épületek. A Keleméri-farm egyszerű, nyeregtetős épületei az itt folyó mezőgazdasági termelést szolgálják ki. Kivételt a lakóépület képez, aminek manzárdtetős kialakítása nem igazán illik a Kelemér környéki dombok képébe.

Kelemér külterületeinek nagy része különböző típusú természeti védelem alatt áll. Részben Kelemér külterületén található az országos védelmet élvező Kelemér-Serényfalva Természetvédelmi Terület. Itt található a már említett Keleméri-láp és a Mohos-tavak. A település észak-keleti külterülete Natura 2000-es kiemelt jelentőségű természetmegőrzési terület, a külterület déli része pedig Különleges Madárvédelmi Terület. A település teljes közigazgatási területe a tájképvédelmi szempontból kiemelten kezelendő területek övezetébe esik.

Jobbra: erdőség a keleméri határban

Lent: a Keleméri-farm

AJÁNLÁSOK

// a településkép minőségi formálására vonatkozó ajánlások: építészeti útmutató

Arra a kérdésre, mitől szép egy lakóház, nem lehet egy mondatban válaszolni. Neves építészek és filozófusok a különféle megközelítések ellenére egyetértenek azonban abban, hogy a közhiedelemmel ellentétben a szépség nem szubjektív, nem részrehajló. A szépség sokféle lehet. Borainkról sem mondhatjuk, hogy a vörösbor jó, a fehér nem. Tudva, hogy bizonyos alkalmakhoz, ételekhez jobban illik a vörös, mondhatjuk, hogy mi a rozét szeretjük. Ebben a fejezetben nem szeretnénk egyoldalúan állást foglalni, leszűkíteni a lehetőségeket. Viszont szeretnénk bemutatni, hogyan kerüljük el a legáltalánosabb hibákat: ne járjunk úgy, mint a borász, aki gyakorlatlanul túlkénezte a borát.

4

Lent: Dévényi Tamás: Sóskúti családi ház, Sóskút, Pest megye, 2013

A TÖRTÉNETI TELEPÜLÉSRÉSZ TERÜLETÉRE VONATKOZÓ AJÁNLÁSOK

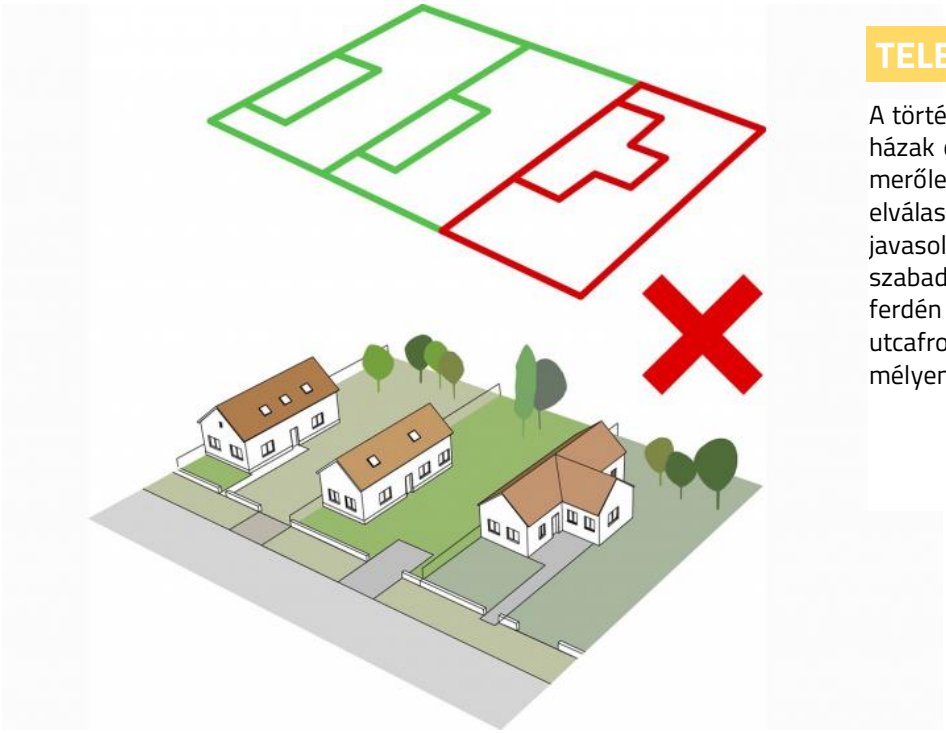

TELEPÍTÉS

A történeti településrész területén a házak oldalhatáron állnak, az utcára merőlegesen, attól kis előkerttel elválasztva. Az ettől való eltérés nem javasolt: tehát nem javasolt a szabadonálló beépítés, a telken ferdén elhelyezett ház, az utcafrontra kitett ház, és a telken mélyen hátrahúzott telepítés sem.

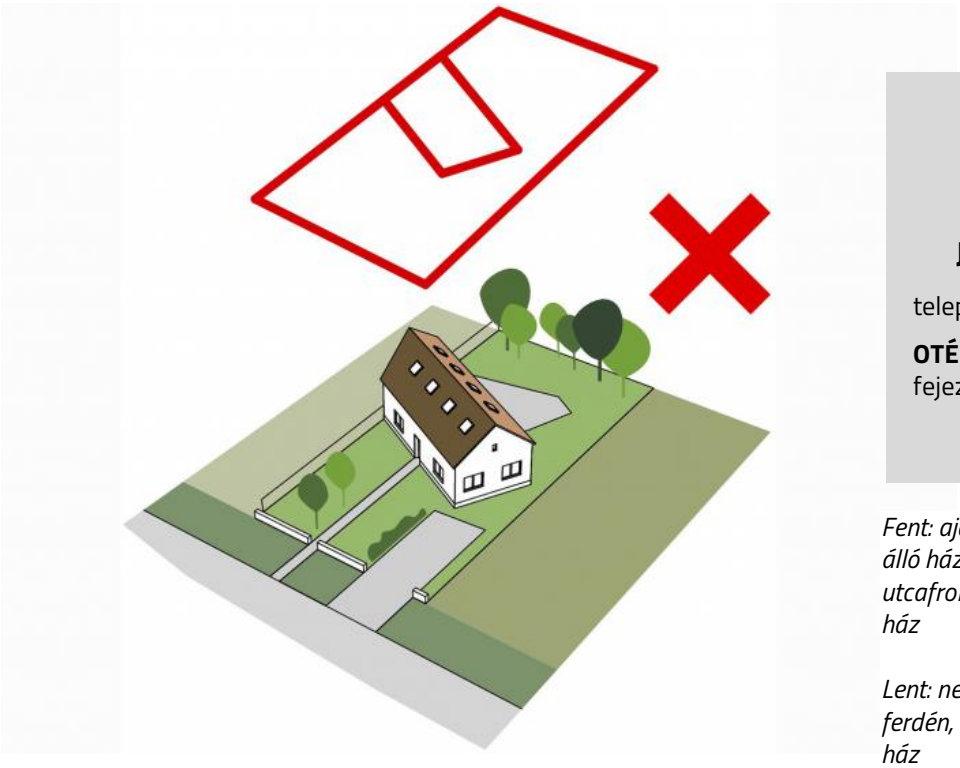

Jogszabályi háttér

telepítésre vonatkozóan lásd:

OTÉK - 253/1997. (XII.20.) III. fejezet 35. §

Fent: ajánlott telepítés: oldalhatáron álló ház kis előkerttel; nem ajánlott: utcafronttól jelentősen hátrahúzott ház

Lent: nem ajánlott telepítés: a telken ferdén, szabálytalanul elhelyezett ház

TEREPALAKÍTÁS

A történeti településrészen viszonylag sok lejtős telek helyezkedik el. Tervezésnél ez nehézséget jelent, azonban ha ügyesen kihasználjuk a terepadottságokat, az előnyünkre fordíthatjuk őket. A kulcs az adottságokhoz való alkalmazkodás.

Nem a terepet kell a házhoz alakítani (ez jelentős költségekkel is jár), hanem a házat a terephez, amennyire lehetséges. Ez nem jelenti azt, hogy a tereprendezés nem lehetséges, de igyekezzünk a földmunkákat, támfalak mennyiségét a minimumra szorítani azzal, hogy – építészzsargonnal élve – a terepre ültetjük a házat: a nagy bevágások, feltöltések, támfalak kerülendők, nemcsak esztétikai, hanem műszaki okokból is.

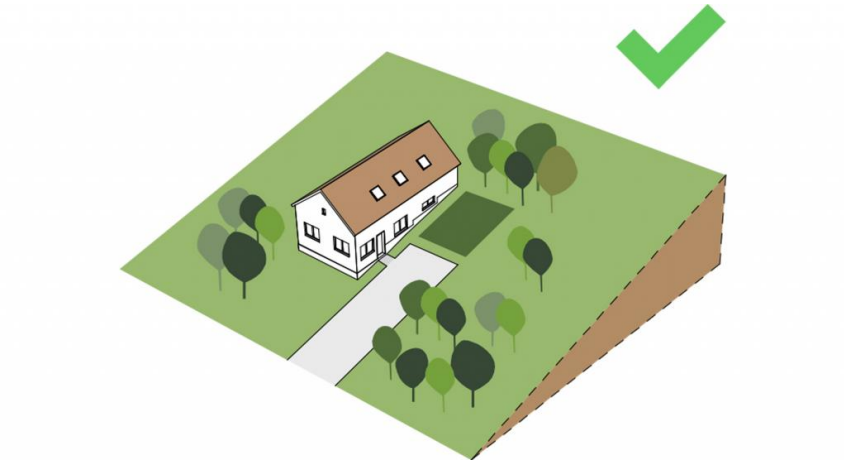

Egy jó példa terepalakításra. A ház megfelelő kialakításával a tereprendezés minimalizálható.

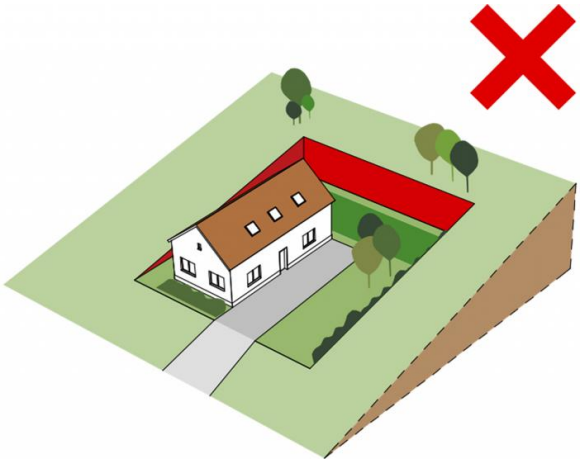

Kerülendő megoldás: nagy bevágások keletkeznek. Lejtős terepen nem szabad arra törekedni, hogy a ház teljesen sík felületen álljon. Ez a megoldás hatalmas többletköltségekkel terhelné az építtetőt.

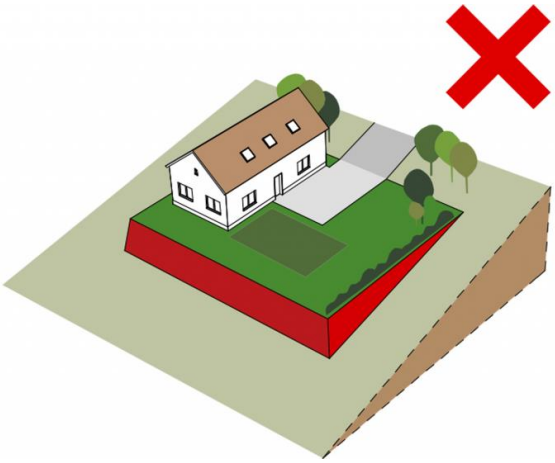

Kerülendő megoldás: nagy támfalak keletkeznek. Lejtős terepen nem sza-bad arra törekedni, hogy a ház teljesen sík felületen álljon. Ez a megoldás hatalmas többletköltségekkel terhelné az építtetőt.

+

Közlekedési ökölszámok

Az épület gyalogos megközelítéséről szóva meg kell említeni néhány fontos ökölszámot:

A lépcsőfokok méretei:
2 m+sz= 62 (64) cm
legnagyobb fellépés 17 cm

Akadálymentes rámpa:
max. 5%,
max. 0,45 méter szintmagasságon
előtte-utána 1,5 m szabad terület

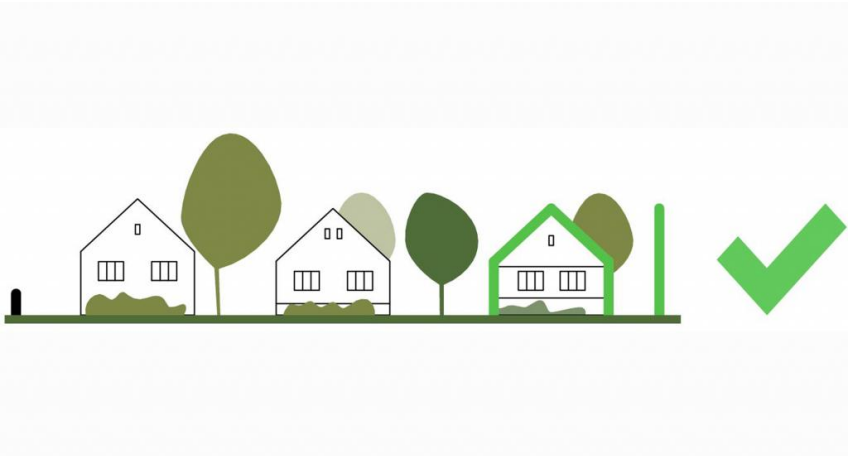

A közel (de nem teljesen!) azonos magasságú házak egységes utcaképet alkotnak.

Ha a közel azonos magasságú házak közé egy jelentősen magasabb épül, megbomlik az utcakép, ami zavaró, disszonáns eredménnyel jár.

ÉPÍTMÉNYMAGASSÁG

A történeti településrészen a Mohos-ház kivételével nem jellemzőek az emeletes házak. A lakóházak magassága közel azonos. Az új épületeknek is a meglévőek magasságához kell alkalmazkodni, természetesen ésszerű határokon belül.

Jogszabályi háttér

építménymagasságra vonatkozóan lásd:

OTÉK - 253/1997. (XII.20.) II. fejezet 7. §

TETŐDŐLÉSSSZÖG

A történeti településrészen, ahogy a mi éghajlatunkon szinte mindenhol, a tetők dőlésszöge körülbelül 35 és 42 fok között van. Az új házak tetejének is hasonló dőlésszöggel kell rendelkezni, és a meglévő házak esetleges tetőcseréjénél is meg kell tartani az eredeti dőlésszöget. A túl magas vagy a túl alacsony tetők nem illenek a településképbe, és megfelelő anyagú fedésük is problémás lehet.

Ha az új épület teteje a meglévőekkel közel azonos dőlésszöggel épül, harmonikus utcakép alakul ki.

Ha egy új tető túl alacsony, azzal elüt környezetétől. Az egységes, harmonikus utcakép megbomlik.

Ugyanez igaz arra, ha egy új tető túl meredek. Ilyenkor ráadásul a szomszéd telkét is a kelleténél jobban leárnyékolja.

Fent: hasonló tetődőlésszög egységes településképet eredményez (példa környékbeli településről)

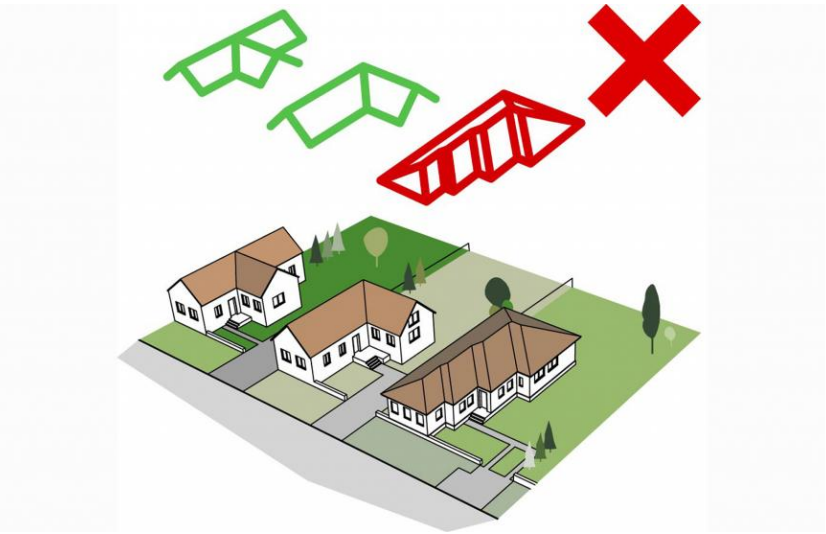

TETŐFORMA

Kelemér történeti településrészén az egyszerű geometriájú, kontyolt magastetők a jellemzőek, a legrégibb házakon ilyet találunk. Később épült néhány csonkakontyos tető is. Utcai oromfallal csak a legújabb lakóházakon találkozunk, ezek sajnos kevéssé illeszkednek a történeti utcaképbe.

Új házak építésénél alkalmazkodni kell a kialakult helyzethez. Az egyszerű geometriájú, kevéssé tagolt, kontyolt kialakítású tetőforma alapkövetelmény.

Tetőcsere esetén a meglévővel azonos geometriájú tetőt kell visszaépíteni. Az esetleges tetőtérbepítéseknél a bevilágítást tetősíkablakokkal oldjuk meg. Nagyméretű tetőfelépítmények („kutyaólak") alkalmazása megbontja a tető nyugalmát és számos épületszerkezeti problémát okoz. L-alakú, szélesebb utcai homlokzatú házak esetében ablakkal rendelkező kis oromfal kialakítása is lehetséges, a meglévőket mintának tekintve.

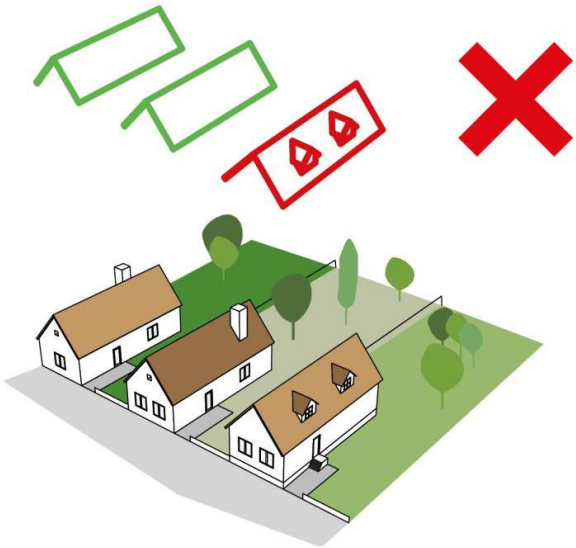

Fent: a meglévő, egyszerű, nyugodt geometriájú háztetők mellé nem szabad összetett geometriájú tetőidomot építeni.

Középen: a házunk tetőidoma illeszkedjen a többi ház tetőidomához, így egységes, harmonikus utcakép jön létre.

Lent: a sok „kutyaól" alkalmazása nyugtalanná, rendetlenné teszi a tető megjelenését.

Balra: a történeti településrészen több helyen megjelenő bevilágító alkalmazása új épületeken is javasolt a „kutyaólak" helyett; de figyeljünk rá, hogy egy tetősíkon ne legyen belőle sok.

Lent: szélesebb utcai homlokzatú, polgári jellegű lakóházak esetén kis utcai oromfal is létesíthető, a fotón is látható kis bevilágító helyén ablakkal.

KERÍTÉSEK, TÉRFALAK

Településképi szempontból az utcai kerítés megjelenése elsődleges fontosságú. Egy utcán végigsétálva hamarabb észrevesszük a kerítést, kaput, mint a mögötte lévő házat. A kapu ezenkívül kapcsolatot jelent a magánterület és a közterület között, így nemcsak egyszerű használati tárgy, hanem jelkép is.

A történeti településrész területén a leggyakoribb az egyszerű léckerítés. Ezek a kerítések nagyban hozzájárulnak Kelemér hegyvidékies hangulatához.

Első: a történeti településrészre az egyszerű léckerítés a legjellemzőbb

Második: újabb léckerítés beton lábazattal, fém oszlopokkal

Újabb házaknál fémkerítéseket is megfigyelhetünk. Ami közös a különböző korú kerítésekben, az az áttörtség. Ennek a foka különböző, de teljesen zárt utcai kerítés egyáltalán nincsen. A kerítések funkcionálisan három fő elemre tagolhatók: lábazatra, oszlopokra és kerítésmezőkre. Fontos a három elem összhangja. A lábazat általában egyszerű, simított beton. Ez olcsó, egyszerű a kivitelezése, és tartós. Ez utóbbi nagyon fontos, mert a lábazat van leginkább kitéve az időjárásnak: hónak, sárnak, fagynak, víznek. Kelemér sajátos terepviszonyainak köszönhetően a történeti településrészen a kerítések lábazata gyakran támfalként funkcionál, így különösen fontos megfelelő műszaki színvonalon megépíteni őket. Fűrészelt kőburkolatú kerítéslábazat építése nem javasolt.

Első: a falazott oszlopok közötti fémkerítés inkább kivételnek számít a történeti településrészen

Második: ha fémkerítés mellett döntünk, legyen minél egyszerűbb, és ne túl vastag elemekből álljon. A fotón bemutatott példa egy régi kútházat is magában foglal.

Balra: léckerítés faragott oszloppal

Lent: léckerítés faragott oszlopokkal. A kerítéslecek különböző magassága érdekes játékot ad a kerítésnek.

Ha zárt utcai kerítést szeretnénk építeni, szorosan egymás mellé tett lécezésű kerítésmezőket alkalmazzunk. A történeti településrészen a függőleges lécezés a javasolt.

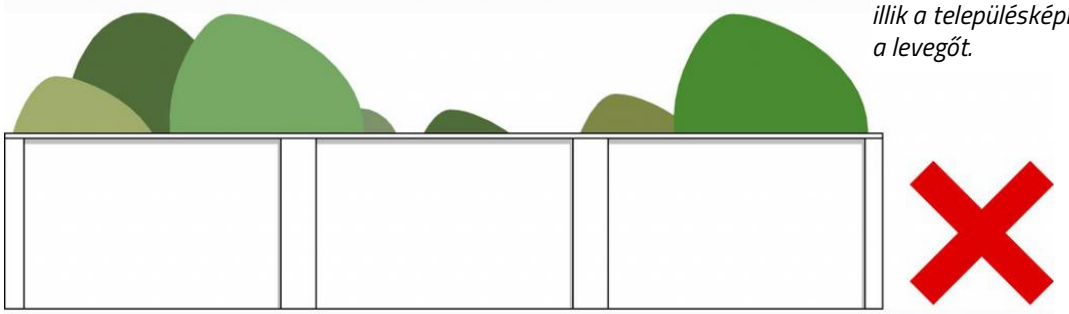

Teljesen zárt, falazott kerítés építése csak a telkek oldalán és hátul megengedett, utcafronton nem. Nem illik a településképbe, elzárja a napot, a levegőt.

A kerítésoszlopok lehetnek falazottak, és készülhetnek simított betonból, fából vagy fémből is. Kelemérben több helyen meg lehet figyelni faragott kerítésoszlopokat. Ezek a településkép fontos elemei, megmaradásukra oda kell figyelni, új fakerítések kialakításakor pedig mintául szolgálhatnak.

A történeti településrészen vízszintes lécezésű kerítés építése nem javasolt (hagyományosan a kerítésmezők függőleges lécezésűek), új házakhoz pedig a kovácsoltvas kerítések, kapuk kevéssé illenek. Ha fém kerítésmezők mellett döntünk, az egyszerűségre, visszafogottságra törekedjünk, így a kerítésünk nemcsak a településképbe fog jobban illeszkedni, hanem olcsóbb lesz elkészíteni, könnyebb lesz karbantartani. Az ipari jellegű fémrácsok, trapézlemezek alkalmazása nem megengedett, ezek egy település belsejébe nem valók. A településen a vékony, négyzetes szelvényű pálcákból összeállított fémkerítések a megszokottak. Teljesen beton anyagú kerítés létesítése nem megengedett.

Ipari jellegű fémkerítés alkalmazása a település belterületén nem megengedett.

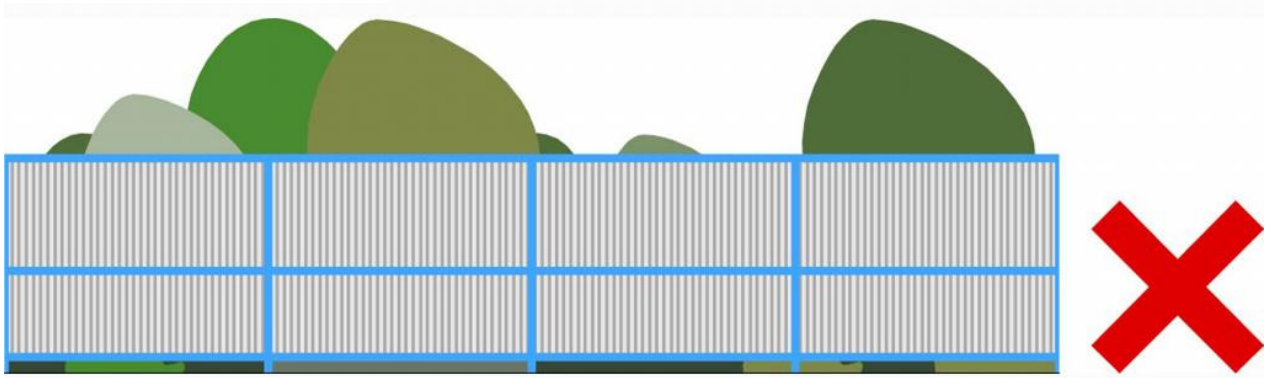

A telkek oldalán és hátul indokolt esetben megengedett a teljesen zárt, falazott kerítés építése is.

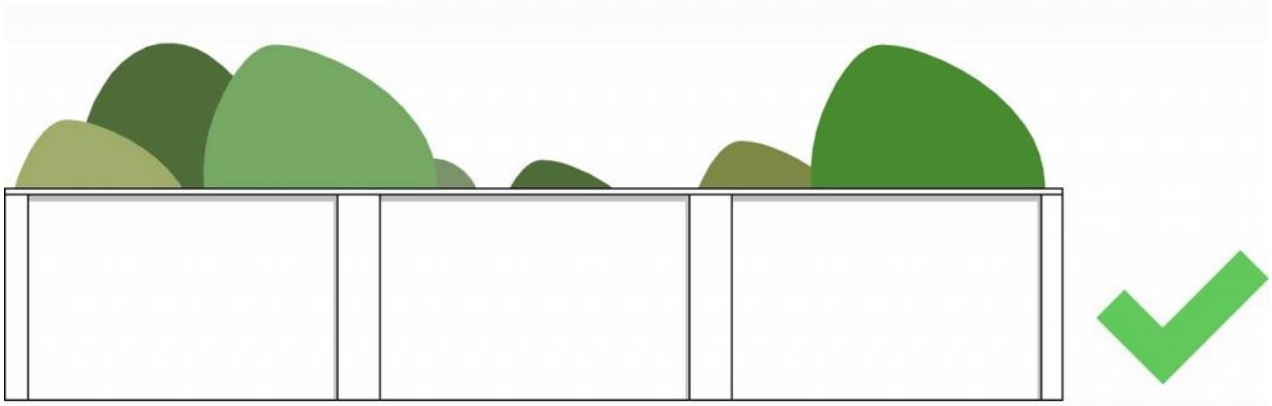

A történeti településrészen hagyományosan a fa kerítésoszlopok dominálnak. Ennek ellenére nagykapunál, kiskapunál falazott vagy simított felületű beton oszlopot is alkalmazhatunk, ez kiemeli a kapu funkcióját és megadja a kapunak a kellő stabilitást. Teljesen zárt utcai kerítés építése az egész településen kevéssé javasolt, így házunk, előkertünk szépsége érvényesülni tud. Akinek szép a háza, szép az előkertje, nem indokolt, hogy elrejtse azt. Amennyiben mégis zárt kerítés mellett döntenénk, ezt fából készült, sűrű lécezésű kerítésmezőkkel oldjuk meg. A történeti településrészen a függőleges lécezés a javasolt. Teljesen zárt, falazott utcai kerítés építése a történeti településrészen nem megengedett. A kerítések magassága a történeti településrészen sehol sem éri el a szemmagasságot. Új kerítéseknél ezt kell betartani: a kerítésünk alkalmazkodjon a meglévő kerítések magasságához.

A kerítések, kapuk színére ugyanaz igaz, mint a házak színére. Kerüljük az élénk, rikító színeket. A vakolt, simított beton szerkezetek legjobb, ha szürkén maradnak. Fa elemeknél természetes, a fához illő színeket használjunk. Fém kerítésmezőknél a vékonyabb szerkezeti vastagságok miatt elképzelhetők kicsit erősebb színek is. Itt is elmondható, amit már többször javasoltunk a kézikönyvben: mindig figyeljük meg, hogy a közvetlen szomszédságban a színek milyenek, és próbáljunk azokra figyelni.

Udvari, hátsó kerítésnél természetesen kevésbé szigorúak a feltételek, hiszen ezek kevésbé befolyásolják az utcaképet. Itt építhetünk egyszerű drótháló is, vagy ha lehetőségeink engedik, lécezett kerítést. Falazott vagy fémkerítést oldalra, hátra építeni kevésbé indokolt. A teljesen zárt falazott kerítés alkalmazása oldalt és hátul ugyan nem tiltott, de a nem kívánt átlátások kiküszöbölése inkább sövény alkalmazásával javasolt.

Telkek oldalán, hátuljában az átlátást sövény telepítésével is meg lehet akadályozni, amennyiben szükséges.

Oldalra, hátra egyszerű fémhálót is telepíthetünk, amit aztán növénnyel lehet futtatni.

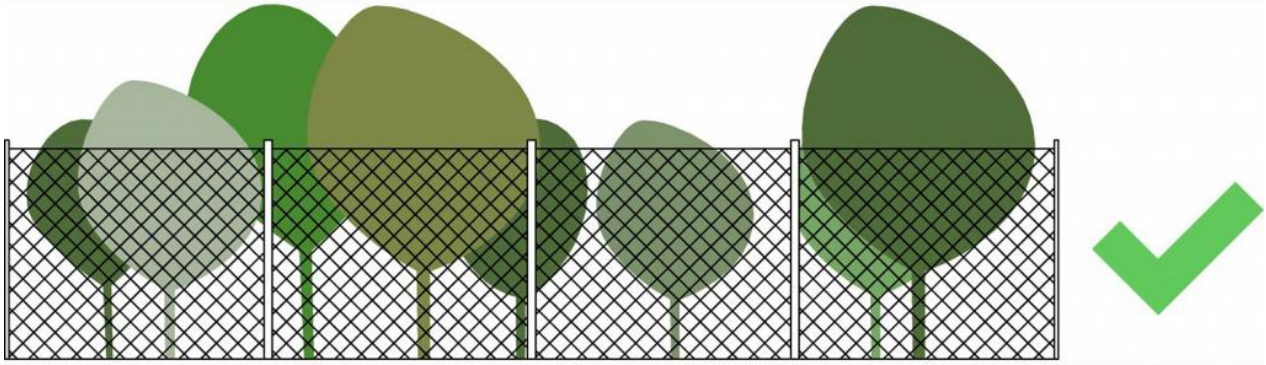

MELLÉKÉPÜLETEK

A történeti településrészen alapvetően háromféle melléképület figyelhető meg: a telek végében keresztben elhelyezkedő (általában csűr), a telek épülettel átellenes oldalán álló (általában nyári konyha), és a lakóépület folytatásában felépült (általában istálló). Ezeken kívül egy-egy jó állapotú, szabadon álló szénatároló is fennmaradt. A keresztcsűrök méretükből, kialakításukból adódóan fontos elemei a településképnek. Bár eredeti funkciójukat többnyire elvesztették, ma is jól használhatók, akár garázs helyett is.

Fent: ez a kis melléképület mintha a lakóház kicsinyített modellje lenne: anyaghasználata, formája, tetőidoma, de még az ablakainak kialakítása is a nagy épülethez hasonló.

A nyári konyhák a telek házzal átellenes oldalán vannak, az utcafronttól hátrahúzva. Kialakításuk legtöbbször a házhoz hasonló, mind anyaghasználatában, mind tetőformájában. Ezek a kis épületek ma is jól használhatók, és szintén fontos részét képezik a településképnek, így lehetőség szerint megőrzendők. A melléképületek harmadik típusa a ház folytatásaként épült fel, azt mintegy folytatva, de gyakran más anyagú falazatból. Mindhárom típusnál a cseréptető a jellemző, ami a környező dombokról lepillantva szép látványt nyújt.

Új melléképület építésekor (amennyiben a rendezési terv megengedi), a fentiek közül bármelyik megoldást alkalmazhatjuk. Fontos kiemelni, hogy melléképület sose kerüljön utcafrontra: ahogy a neve is mutatja, ez az épülettípus alárendelt, „mellékes" szerepű a lakóépülethez képest.

Kialakításában a melléképület, bárhova is kerüljön a telken, mindig nyeregtetős legyen, a főépület tetődőlésszögét követve. Építőanyaga lehet falazott vagy fa, fém szerkezetű melléképületek azonban nem illenek egy település belterületére. Homlokzatképzésében lehet a házhoz hasonló kialakításban vakolt, azonban itt már bátran alkalmazhatunk fát vagy téglát is, ahogy arra találunk példákat is a településen.

Fent: Nagyméretű keresztcsűr a telek ház mögötti részén

Balra: a házzal egy tető alatt lévő, de anyagában különböző melléképület. A vízszintes deszkázat úgy kölcsönöz kortárs hangulatot, hogy tökéletesen beleillik a történeti településrészbe.

Magyarországon manapság gyakran idegenkednek tőle, de valójában nagyon jól használhatók a fedett-nyitott színek gépkocsitárolásra is (a régi kocsiszínekhez hasonlóan). Ezenkívül egy fedett-nyitott térnek számos előnye van: kerti bútorokat, kerti grillt lehet beletenni, nyáron árnyas, és esőben is használható szabadtéri pihenésre, munkára.

Fent: egy kisebb keresztcsűr

Balra: deszkázott falú melléképület

SZÍNEK

Kelemérben (és úgy általában a magyar nyelvterület hagyományos építészetében) nem jellemző az élénk, rikító színek használata. Kelemérben a műemlékek kivételével a fehérre meszelt házak sem jellemzőek. Házunk színének kiválasztásakor figyeljük meg a környező lakóházak színvilágát, és igyekezzünk azokhoz idomuló (nem feltétlenül ugyanolyan!), semmiképp sem rikító színt választani. A történeti településrészen a legjellemzőbbek a visszafogott sárgás, barnás színek.

Balra fent: a házunk színe illeszkedjen az utca többi házának színéhez.

Balra: rikító, élénk színek használata nem megengedett.

Lent: azonos tetőforma, azonos homlokzati megjelenés, azonos telepítés – ebben az esetben megengedett a visszafogott színbeli különbözés (példa környékbeli településről)

jó példa: feújított épületek vagy mai házak homlokzata nem muszáj, hogy színes is legyen! A hőszigetelt homlokzatok is paszteles színnel mázolandók

jó példa: az ötvenes évek óta épült épületeken az ablakkeret és falszín árnyalatbeli, színbeli, világosságbeli különbségeire.

Jó példa: történeti épületek esetében falfeltárással vagy beszámolók alapján érdemes meghatározni az eredeti színt, és azt visszaállítani

ERKÉLYEK, TORNÁCOK

A tornác a magyar népi építészet jellegzetes eleme. Funkciója sokrétű, talán a legfontosabb, hogy átmenetet képez a külső és a belső tér között. Ezenkívül árnyékol a nap ellen, védi a falat az eső ellen, alkalmas kerti bútorok, vagy akár kerékpárok esőtől védett elhelyezésére. Kelemér történeti településrészén is több szép, tornácos épület figyelhető meg. A tornácok beépítése, eltüntetése nem javasolt, ezzel szegényebbé válna a település. Bár Kelemér műemléki lakóházai falazott tornácosak, ezek inkább kivételt képeznek, a településen alapvetően a faoszlopos, egyenes áthidalású tornác a jellemző. Ez a kialakítás új házakhoz is jól illeszkedik.

Fent: fatornác fűrészelt korláttal

A tornácnak olyan sok előnye van, hogy építését új házaknál is javasoljuk. Kelemérben a régi házakon a teljesen végigfutó tornác a jellemző, de találunk a Felföld népi építészetére egyébként jellemző úgynevezett lopott tornácokat is. Ilyenkor az épület szélesebb és keskenyebb részekből áll, és tornác a keskenyebb részek előtt van. Az eresz természetesen egyenesen, törés nélkül végigfut. Ez a tornáckialakítás új házaknál is kedvező, így alkalmazása javasolt. Kelemérben a XX. század elején sok szép, fűrészelt díszes tornác épült, ezek megőrzése fontos feladat, mintájukra pedig újakat is építhetünk.

Fent: az előzőnél egyszerűbb kivitelű, de hasonló hangulatú fatornác. Ez a megoldás új épületeken is jól mutathat.

Lent: díszes kialakítású fatornác

AJTÓK, ABLAKOK

A történeti településrészen – ahogy Magyarország történeti építészetében általában – az álló téglalap alakú ablakok a jellemzőek. A régi épületeken kétszárnyú, osztott, kapcsolt gerébtokos ablakok vannak. Nyílászárócsere esetén (állapottól függően) javasolt az eredeti nyílászárókat megtartani és korszerűsíteni. Ennek viszonylag olcsó és hatékony módja, ha a külső ablakszárnyba hőszigetelő üvegezést és jobb záródást biztosító szilikonprofilt építtetünk be. Ha a csere elkerülhetetlen, az ablakok eredeti felosztását mindenképp meg kell tartani. Kétszárnyú ablak helyére például semmiképp se tegyünk egyszárnyút: ez olyan hatást kelt, mintha „megvakítanánk" az épületet. Az utcai homlokzaton a legszerencsésebb a szárnyak osztásának is a megtartása. A régi házakba esetlegesen újonnan beépítendő ablakok a történeti településrészen fából készüljenek.

Új házak esetében szintén az álló téglalap forma javasolt két szárnnyal. L-alakú, szélesebb utcai homlokzatú házaknál szélesebb, három szárnyú ablakok is megfigyelhetők. A nagyobb méretű ablakokat régen hagyományosan hat mezőre osztották, ez a megoldás új házakon is jól mutat. Az utcai homlokzatra új házaknál is csak fa nyílászáró kerülhet. Udvari homlokzatra kerülhet megfelelő színű műanyag nyílászáró is, de tartsuk szem előtt, hogy ez a fajta szerkezet bár olcsóbb, minőségében és hangulatában sokkal rosszabb, mint egy fából készült.

Fontos odafigyelni a nyíláskeretezésekre is. Ezek a történeti településrész legrégebbi házain nincsenek jelen, a közepes korúakon pedig általában egyszerű vakolatdíszek, ritkábban kőelemekből vannak kirakva. A meglévő keretezések megőrzendők, a házak esetleges hőszigetelése esetén változatlan formában, színben pótolandók.

Az országban számos helyen látható, általában polisztirol anyagú, fehér, a nyílást csak részben körbeölelő (tehát két oldalon nem végig lefutó), készen kapható keretezések alkalmazása nem megengedett, mivel ez a motívum teljes mértékben idegen Magyarország építészeti hagyományaitól. Új épületek esetében ha keretezést szeretnénk alkalmazni, az egyszerű, teljesen körbefutó vakolatsáv az ajánlott.

Fent: két függőleges és egy vízszintes szárnyból álló régi kapcsolt gerébtokos ablak

Lent: nagyon finom, a homlokzati síkból csak enyhén kiugró, a fallal azonos színű nyíláskeretezés.

HOMLOKZATKÉPZÉS

Kelemérben a vakolt homlokzatok a jellemzőek. A történeti településrészen kőburkolat csak lábazatokon szokásos; a téglaburkolat szintén ritka; faburkolatot, deszkázatot pedig csak melléképületeken találunk. Így új épületek építésénél is javasoljuk a vakolt homlokzatkialakítást. Ennek számos előnye van: olcsó, egyszerű, könnyen karbantartható, hőszigetelésre felhordva is alkalmazható. Kőburkolatot legfeljebb lábazatokon használjunk; téglát és fát pedig csak úgy, hogy ne borítsa be az egész homlokzatot. Fém, csempe, egyéb homlokzati anyag alkalmazása nem megengedett.

A vakolt falaknak további előnye, hogy kis fantáziával és egy ügyes mester alkalmazásával érdekes díszítéseket is lehet vakolattal készíteni. Vigyázzunk ugyanakkor, ha díszítést alkalmazunk: sosem szabad túlzásokba esni. Ne a díszítés legyen a házon a legszembeszökőbb, inkább csak olyan legyen, mint a hab a tortán.

Polisztirol homlokzati díszítések helyett inkább gipsz anyagúakat alkalmazzunk: ez az anyag sokkal tartósabb és szebb.

RÉSZLETKÉPZÉS

A részletekre mindig oda kell figyelni. Egy jól megformált tornácoszlop, egy szép kerítéspillér vagy kiskapu, egy érdekes padlásbevilágító olyan apróságok, amik ügyesen alkalmazva egyedivé tudják tenni, fel tudják dobni a házunk megjelenését. De ahogy minden egyébbel, ezekkel az eszközökkel is csínján kell bánni. Kicsit olyanok ezek, mint az ékszerek: ha túl sokat és túl hivalkodót használunk, akkor éppen ellentétes hatást érünk el, mint szerettük volna.

Itt kell megemlíteni a kéményeket is. A téglakémények a házak díszei: annak ellenére, hogy tulajdonképpen épületgépészeti elemek, hozzájárulnak a ház esztétikus megjelenéséhez. Ugyanez nem mondható el a fémkémények ekről. Ezért a történeti településrész területén a kémények tető fölé nyúló részét minden esetben téglából kell megépíteni. A kéményfej kialakítása pedig lehetőséget adhat egyedi ötletek megvalósítására.

Balra: fa kútház fűrészelt díszekkel

Fent: az ügyesen, kis mennyiségben alkalmazott tégladíszek előnyére válnak a vakolt homlokzatoknak

Balra: a Tompa Mihály Emlékház zsalugáteres ablaka

Lent: téglakémény beton fedkővel. Figyeljük meg, hogy az egyik téglasor szélesebb, mint a többi, finom díszítést képezve.

AZ ÁTALAKULÓ, ÚJ TELEPÜLÉSRÉSZ TERÜLETÉRE VONATKOZÓ

Ahogy az átalakuló, új településrész leírásakor már említettük, építészeti egységesség kevésbé fedezhető fel ezen a településrészen, ezért az ajánlások is sokkal általánosabbak, mint a történeti településrészen. Ennek megfelelően a tervező építészek felelőssége ezen a területen talán még nagyobb. Összességében elmondható, hogy akkor jár el igazán felelősségteljesen az építtető és az építész, ha a történeti településrésznél leírtakat itt is szem előtt tartja. Elődeink is így építkeztek, ahogy ezt az átalakuló, új településrész régi házainak hasonlatossága a történeti településrészen lévő társaikhoz bizonyítja.

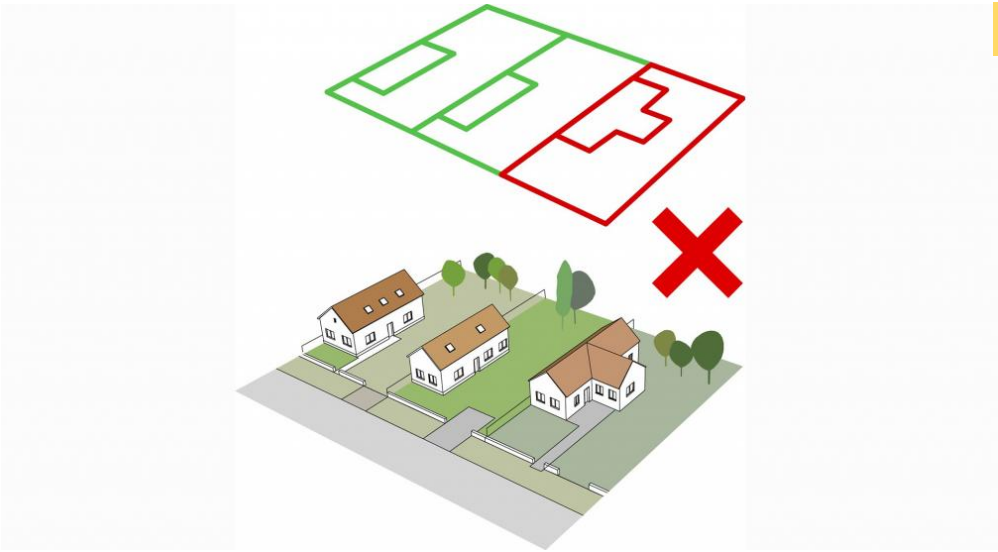

Ajánlott telepítés: oldalhatáron álló ház kis előkerttel; nem ajánlott: utcafronttól jelentősen hátrahúzott ház

TELEPÍTÉS

A telkek a történeti településrésszel ellentétben általában szabályos téglalap alakúak, és kevésbé elnyújtottak. A lakóépületek mindenhol oldalhatáron állnak, kis előkerttel. Új épületek telepítésénél is ezt kell követni, tehát nem javasolt a szabadonálló beépítés, a telken ferdén elhelyezett ház, az utcafrontra kitett ház, és a telken mélyen hátrahúzott telepítés sem.

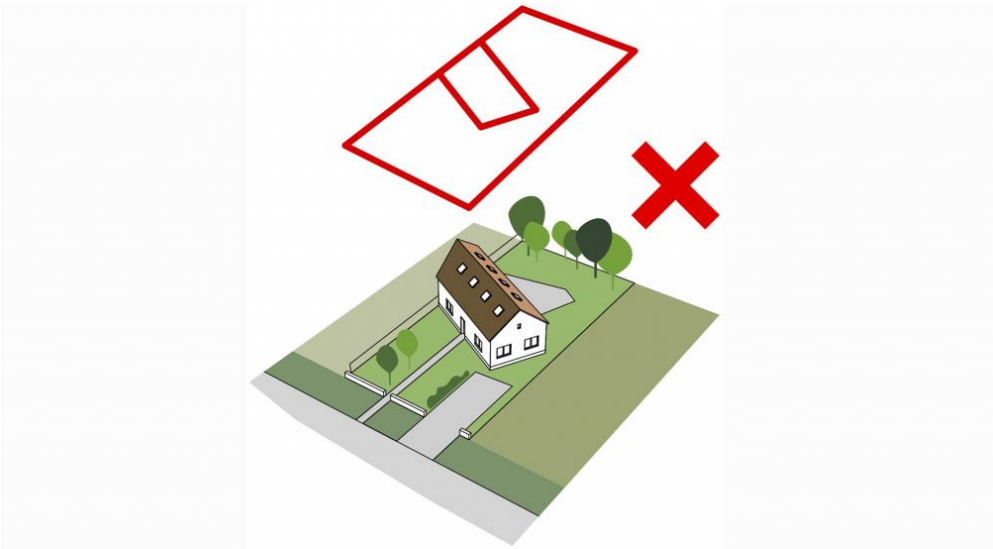

Nem ajánlott telepítés: a telken ferdén, szabálytalanul elhelyezett ház

Előírt legkisebb távolságok

telepítésre vonatkozóan lásd:

OTÉK - 253/1997. (XII.20.) III. fejezet 35. §

TEREPALAKÍTÁS

Az átalakuló, új településrész utcái vagy síkak, vagy csak enyhén lejtenek, így a terepalakítás kisebb nehézséget jelent, mint a történeti településrészen. A lejtős utcák ezen a településrészen általában a szintvonalakra merőlegesen emelkednek, így a telkek oldalirányban lejtenek. Ezt a terepadottságot nehezebb kihasználni, mint ha hátrafelé lejtene a telek, de nem lehetetlen. A meglévő házak a telkek felső oldalára épültek, így a kerti homlokzatuk magasabb, mint a szomszéd felé eső. Ez a telepítés lehetővé teszi nagyon jól használható pincék és hangulatos, kiemelt teraszok létesítését, ahogy az több házon meg is figyelhető.

Fontos az adottságokhoz való alkalmazkodás. Nem a terepet kell a házhoz alakítani (ez jelentős költségekkel is jár), hanem a házat a terephez, amennyire lehetséges. Ez nem jelenti azt, hogy a tereprendezés nem lehetséges, de igyekezzünk a földmunkákat, támfalak mennyiségét a minimumra szorítani a ház terepre ültetésével. A nagy bevágások, feltöltések, támfalak itt is kerülendők, annál is inkább, mert a szomszéd felőli telekhatárra kerülnének, ami jogi és műszaki problémákat is felvet.

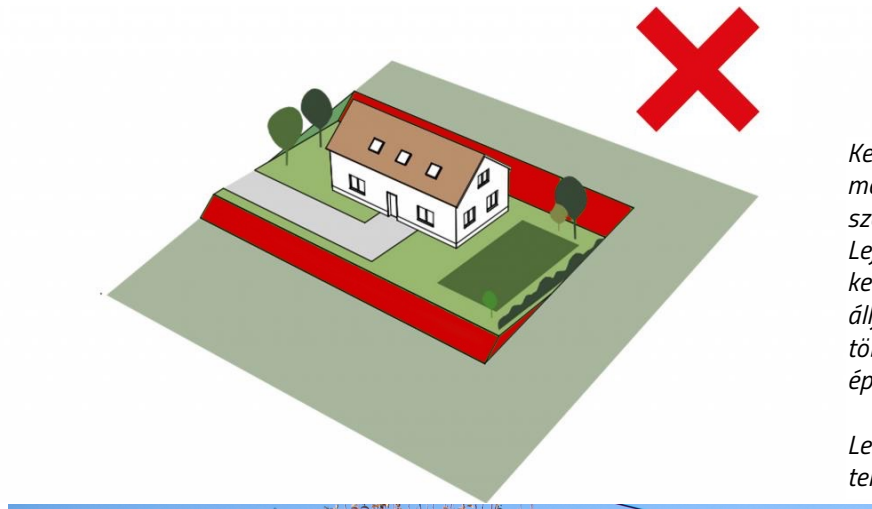

Kerülendő megoldás: nagy bevágások, meredek rézsűk keletkeznek, az épület szomszéd felőli oldala gödörbe kerül. Lejtős terepen nem szabad arra törekedni, hogy a ház teljesen sík felületen álljon. Ez a megoldás hatalmas többletköltségekkel terhelné az építtetőt.

Lent: a Petőfi Sándor utca oldalra lejtő telkei

ÉPÍTMÉNYMAGASSÁG

Az átalakuló, új településrészen földszintes és emeletes házak is vannak, de egy utcán belül a lakóházak magassága többnyire közel azonos. Az új épületeknek is a meglévőek magasságához kell alkalmazkodni, természetesen ésszerű határokon belül.

A közel (de nem teljesen!) azonos magasságú házak egységes utcaképet alkotnak.

Ha a közel azonos magasságú házak közé egy jelentősen magasabb épül, megbomlik az utcakép, ami zavaró, disszonáns eredménnyel jár.

Jogszabályi háttér

építménymagasságra vonatkozóan lásd:

OTÉK - 253/1997. (XII.20.) III. fejezet

Fent: háztetők az átalakuló, új településrészen

TETŐDŐLÉSSZÖG

Az átalakuló, új településrészen is, ahogy a mi éghajlatunkon szinte mindenhol, a tetők dőlésszöge körülbelül 35 és 42 fok között van. Az új házak tetejének is hasonló dőlésszöggel kell rendelkezni, és a meglévő házak esetleges tetőcseréjénél is meg kell tartani az eredeti dőlésszöget. A túl magas vagy a túl alacsony tetők nem illenek a településképbe, és megfelelő anyagú fedésük is problémás lehet.

Ha az új épület teteje a meglévőekkel közel azonos dőlésszöggel épül, harmonikus utcakép alakul ki.

Ha egy új tető túl alacsony, azzal elüt környezetétől. Az egységes, harmonikus utcakép megbomlik.

Ugyanez igaz arra, ha egy új tető túl meredek. Ilyenkor ráadásul a szomszéd telkét is a kelleténél jobban leárnyékolja.

TETŐFORMA

Az átalakuló, új településrész házformái meglehetősen változatosak, ennek megfelelően a tetőformák is. Találunk több tipikus, sátortetős, úgynevezett „kockaházat", gyakran hátsó traktussal kiegészülve; vannak L-alakú, úgynevezett „vinklis" házak, amik egy szélesebb, kéttraktusos utcai tömegből és a hozzá csatlakozó keskenyebb hátsó részből állnak; vannak T-alakú házak, ahol a ház hosszúkás téglalap alakú, középtájon egy kiugrással, és vannak nagyméretű, téglatest alakú, oromfalas, nyeregtetős házak. Ezek az alaptípusok természetesen nem fedik le a teljes épületállományt, sokféle egyéb ház is található még. Ezek a házformák racionális, jól használható alaprajzi kialakítást tesznek lehetővé, így az újabb épületek esetében is ajánlottak. A nagyon tagolt, összetett alaprajzi épületforma kerülendő, ennek nemcsak építészeti, hanem épületszerkezeti és hőtechnikai okai is vannak.

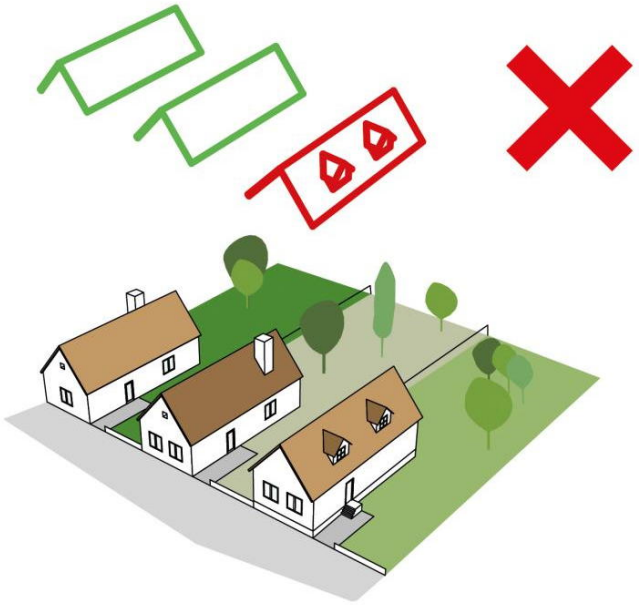

Fent: a sok „kutyaól" alkalmazása nyugtalanná, rendetlenné teszi a tető megjelenését

Lent: Kelemérben viszonylag sok házon találkozunk ehhez hasonló megoldással. A kis oromfal alkalmazása tagolja a homlokzatot, és használhatóbbá teszi a tetőteret

A tetőformák a fent leírt épületformákhoz igazodnak. A jellemző a házformától függően a sátortető, a kontyolt tető vagy a csonkakonty. Ennek megfelelően az utcai épületszárnyat formájától függően vagy sátortetővel, vagy utcával párhuzamos, rövid gerincű nyeregtetővel javasolt lefedni, ami könnyen tud csatlakozni az udvari szárny alacsonyabb nyeregtetejéhez, de készülhet utcára néző oromfalas homlokzati kialakítás is. Nagyon tagolt, összetett tetőidom alkalmazása kerülendő, ezzel felesleges költségektől és esetleges szerkezeti hibáktól is megóvhatjuk magunkat. Fontos szempont itt is az illeszkedés: igyekezzünk olyan tetőformát választani, ami az adott utcára a leginkább jellemző: ha az utcában zömmel kontyolt tetős házak vannak, az új is legyen ilyen. Ha a csonkakonty a jellemzőbb, akkor alkalmazzuk azt.

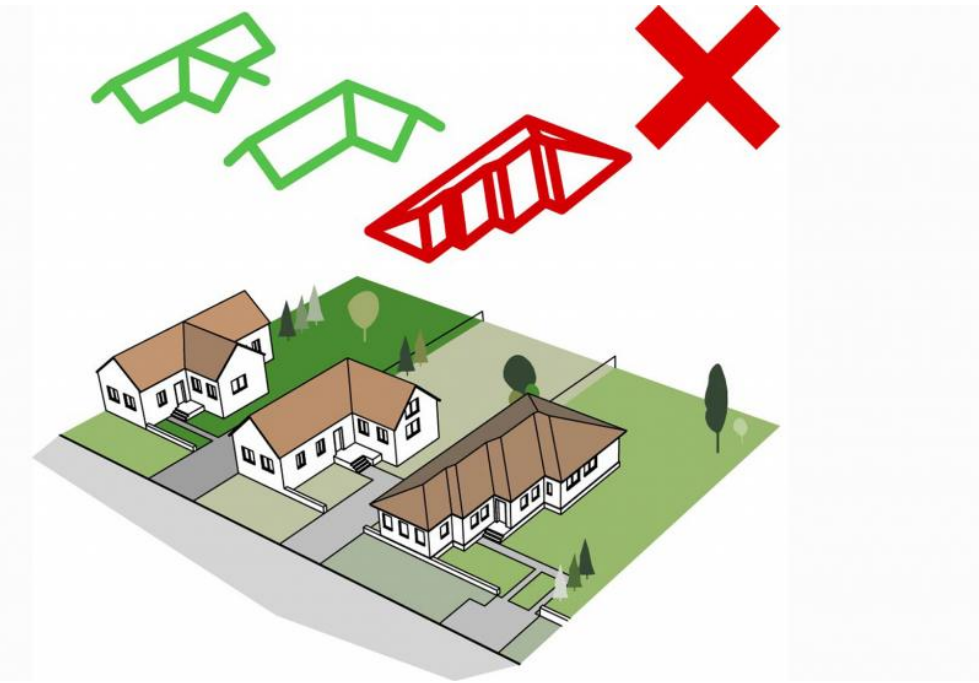

A meglévő, egyszerű, nyugodt geometriájú háztetők mellé nem szabad összetett geometriájú tetőidomot építeni.

Tetőtér-bepítéseknél a bevilágítást tetősíkablakokkal vagy ablakkal rendelkező oromfalakkal oldjuk meg. Nagyméretű tetőfelépítmények („kutyaólak") alkalmazása megbontja a tető nyugalmát és számos épületszerkezeti problémát okoz. Ha elkerülhetetlen a használatuk, akkor érdemes inkább több ablakot összevonva, egymás mellett elhelyezni, ez szerkezetileg és esztétikailag is jobb megoldás; vagy a kert felé néző tetőfelületre tenni őket.

Ezen a településrészen is javasolt az égetett kerámia cseréptető előnyben részesítése, de itt indokolt esetben elképzelhető a betoncserép, a korcolt fémlemez, a műpala vagy a bitumenes zsindely is; de természetesen egyiknél sem mindegy, hogy milyen színben és kialakításban. Itt is oda kell figyelni, hogy az utca többi házának a teteje mivel van fedve, és lehetőleg ahhoz igazodni. Az átalakuló, új településrészen meglehetősen gyakori a kiselemes műpalafedés is. Ezt a típust azbeszttartalma miatt már nem gyártják, de modern verzióját használjuk nyugodtan, a régiekhez hasonló elemméretben. Hullámpala alkalmazása nem megengedett.

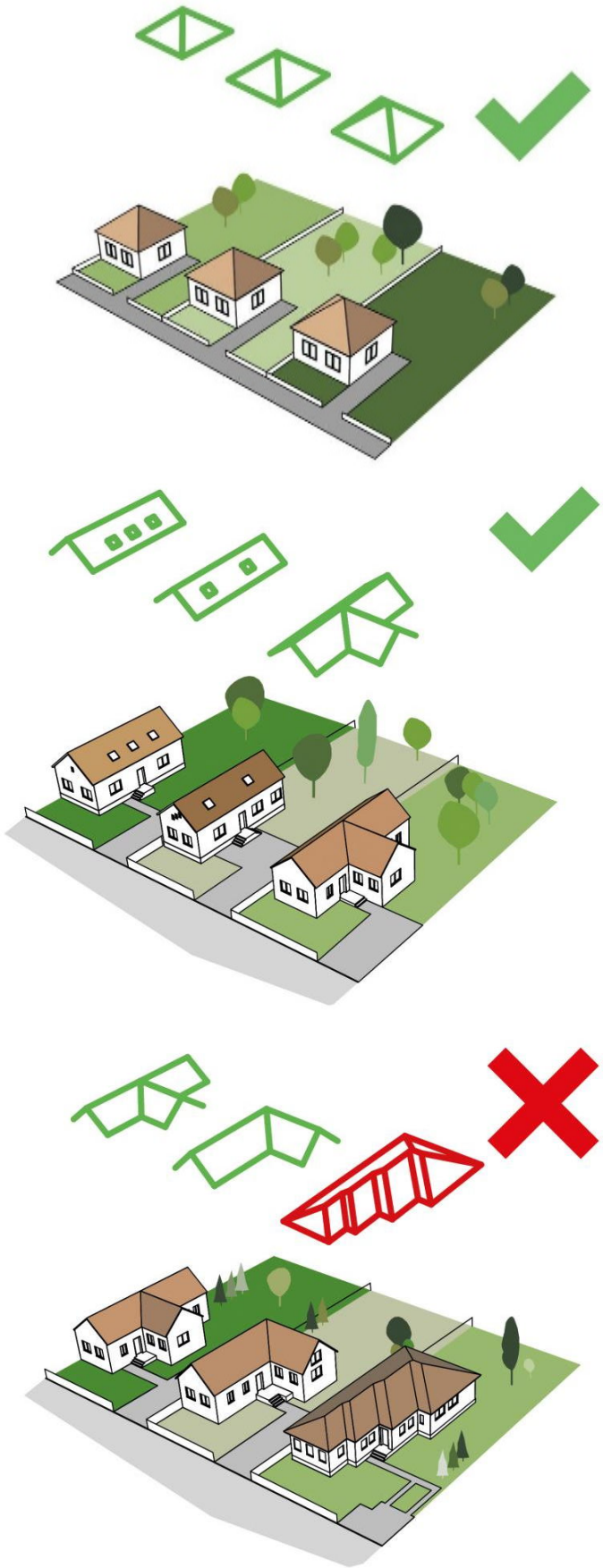

Első: ha az utcában zömmel sátortetős házak vannak, az új ház is legyen sátortetős.

Második: ha az utcában zömmel nyeregtetős házak vannak, az új ház is legyen nyeregtetős.

Harmadik: bonyolult geometriájú, tördelt, zaklatott épülettömeg és tetőidom alkalmazása nem javasolt.

SZÍNEK

Kelemérben (és úgy általában a magyar nyelvterület hagyományos építészetében) nem jellemző az élénk, rikító színek használata. Kelemérben a legrégebbi házak fehérre meszeltek, a következő generációt a halvány földszínek jellemzik. Házunk színének kiválasztásakor figyeljük meg a történeti településrészen lévő régi lakóházak színvilágát, és igyekezzünk azokhoz idomuló (nem feltétlenül ugyanolyan!), semmiképp sem rikító színt választani.

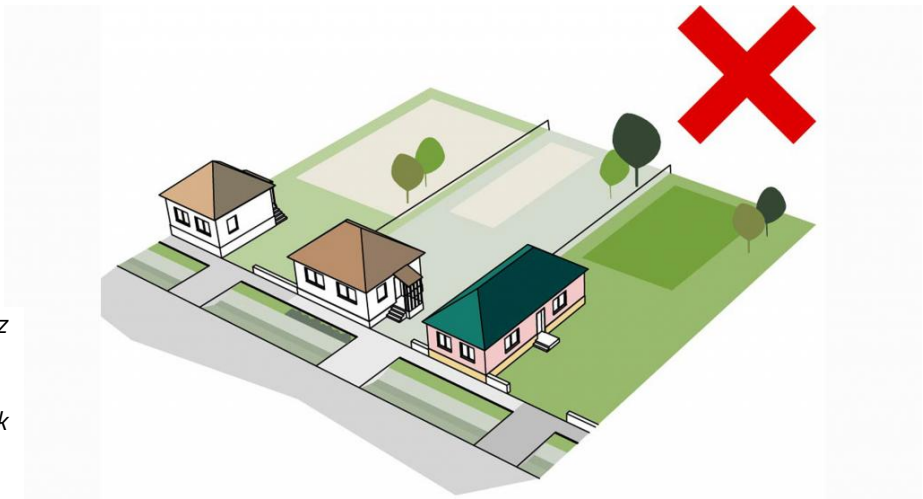

Első: a házunk színe illeszkedjen az utca többi házának színéhez

Második: rikító, élénk színek használata nem megengedett

AJTÓK, ABLAKOK

Az átalakuló, új településrészen az ajtók, ablakok formája kevésbé egységes, mint a történeti településrészen. Általánosságban az egyenes szemöldökű, téglalap alakú ablakok az ajánlottak. Körablakok, íves vagy ferde záródású ablakok nem illenek a településképbe. Javasolt az átalakuló, új településrészen is a többszárnyú ablakok használata, főleg az utcai homlokzaton, de nem tiltott az egyszárnyú ablak sem. A fém(utánzatú) osztópálcák alkalmazását kerüljük, ahogy a nem sík, foncsorozott üvegezést is.

Ajánlott itt is a fa nyílászárók alkalmazása, elsősorban az utcai homlokzatokon. Ha mégis műanyag nyílászárót választunk, tartsuk szem előtt, hogy ez a fajta szerkezet bár olcsóbb, minőségében és hangulatában sokkal rosszabb, mint egy fából készült. Nem mindegy a műanyag nyílászáró színe, kialakítása sem, javasolt a fa mintázat vagy az egyszerű, halvány, tört színek (halványszürke, halványkék, halványzöld) alkalmazása.

Az országban számos helyen látható, általában polisztirol anyagú, fehér, a nyílást csak részben körbeölelő (tehát két oldalon nem végig lefutó), készen kapható keretezések alkalmazása az átalakuló, új településrészen sem megengedett, mivel ez a motívum teljes mértékben idegen Magyarország építészeti hagyományaitól. Új épületek esetében ha keretezést szeretnénk alkalmazni, az egyszerű, teljesen körbefutó vakolatsáv az ajánlott, esetleg ennek megfelelő felületképzésű polisztirol megfelelője.

Fent: nagyobb, nagyjából négyzetes ablakoknál jó megoldás a hatosztatú ablak alkalmazása

Középen: harmonikus megjelenésű ablakok egy új építésű házon

Lent: jellegzetes háromszárnyú ablak egyszerű keretezéssel

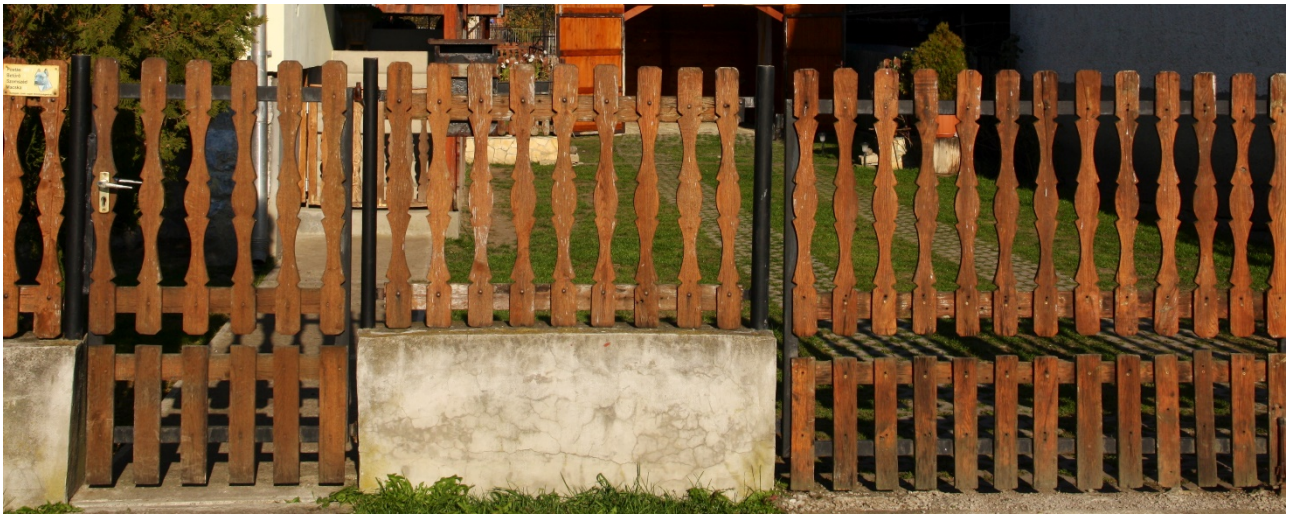

Beton lábazatos, fém oszlopos léckerítés

Modern szerkesztésű, modern anyagokat használó beton-fa anyagú kerítés

Betonlábazatos fémkerítés

KERÍTÉSEK

Az átalakuló, új településrészre is igaz, hogy településképi szempontból az utcai kerítés megjelenése elsődleges fontosságú. Egy utcán végigsétálva hamarabb észrevesszük a kerítést, kaput, mint a mögötte lévő házat. A kapu ezenkívül kapcsolatot jelent a magánterület és a közterület között, így nemcsak egyszerű használati tárgy, hanem jelkép is.

Az utcai kerítés lehetőleg ezen a területen se legyen teljesen zárt. Amennyiben mégis zárt kerítés mellett döntenénk, ezt fából készült, sűrű lécezésű kerítésmezőkkel oldjuk meg. A lécezés lehet függőleges és vízszintes is. A hátsó, oldaló kerítés indokolt esetben lehet teljesen tömör falazat, de tartsuk szem előtt, hogy a tömör kerítés annyira elzárja a napot és a levegő áramlását, hogy mellette egy teljesen használhatatlan sáv fog kialakulni, ahová még növényeket is csak nagy nehézségek árán tudunk telepíteni. A nem kívánt átlátásokat ajánlatosabb inkább növény-telepítéssel, sűrűbb lécezésű fa-kerítéssel megakadályozni.

Az átalakuló, új településrész területén nagyjából azokat a kerítésfajtákat figyelhetjük meg, mint a történeti településrészen, persze más arányokkal. Különbség, hogy itt arányaiban kevesebb az egyszerű léckerítés. Az ajánlások hasonlóak, mint a történeti településrészen. Javasolt az egyszerű, simított beton lábazat alkalmazása. Fűrészelt kőburkolatú kerítéslábazat építése nem javasolt. A kerítésoszlopok lehetnek falazottak, és készülhetnek simított betonból, téglából, fából vagy fémből is. A kerítésmezők lehetnek lécezettek, fémből készültek vagy idomtéglából falazottak.

Ha zárt utcai kerítést szeretnénk építeni, szorosan egymás mellé tett lécezésű kerítésmezőket alkalmazzunk. Az új településrészen függőleges és vízszintes lécezés is elképzelhető.

Az átalakuló, új településrészen vízszintes lécezésű kerítést is építhetünk, de ilyenkor is javasolt a fűrészelt, gyalult faanyag alkalmazása. A kovácsoltvas kerítések, kapuk nem illenek az új építésű házakhoz. Fém kerítésmezők esetében is az egyszerűségre, visszafogottságra törekedjünk, így a kerítésünk nemcsak a településképbe fog jobban illeszkedni, hanem olcsóbb lesz elkészíteni, könnyebb lesz karbantartani. Az ipari jellegű fémrácsok, trapézlemezek alkalmazása nem megengedett, ezek egy település belterületére nem valók. A településen a vékony, négyzetes szelvényű pálcákból összeállított fémkerítések a megszokottak.

Vízszintes lécezésű tömör kerítésmezők

Lent: falazott oszlopok közötti kis- és nagykapu

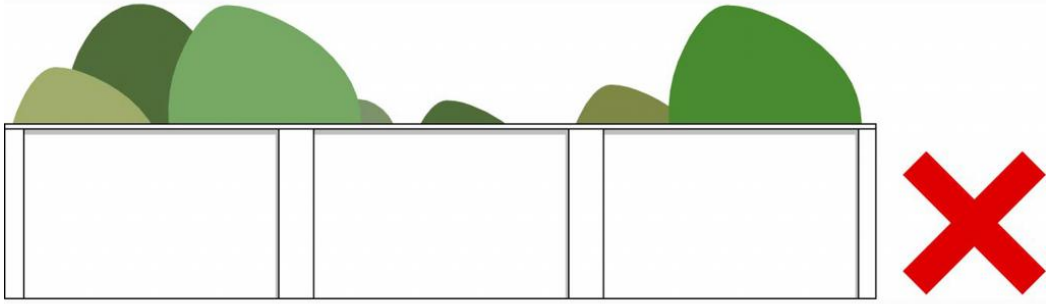

Teljesen zárt, falazott kerítés építése csak a telkek oldalán és hátul megengedett, utcafronton nem. Nem illik a településképbe, elzárja a napot, a levegőt.

A kerítések magassága a településen sehol sem éri el a szemmagasságot. Új kerítéseknél ezt kell betartani: a kerítésünk alkalmazkodjon a meglévő kerítések magasságához.

Nagykapunál, kiskapunál javasolt a falazott vagy simított felületű beton oszlop alkalmazása, ez kiemeli a kapu funkcióját és megadja a kapunak a kellő stabilitást.

A kerítések, kapuk színére ugyanaz igaz, mint a házak színére. Kerüljük az élénk, rikító színeket. A vakolt, simított beton szerkezetek legjobb, ha szürkén maradnak. Fa elemeknél természetes, a fához illő színeket használjunk. Fém kerítésmezőknél a vékonyabb szerkezeti vastagságok miatt elképzelhetők kicsit erősebb színek is. Itt is elmondható, amit már többször javasoltunk a kézikönyvben: mindig figyeljük meg, hogy a közvetlen szomszédságban a színek milyenek, és próbáljunk azokra figyelni.

Udvari, hátsó kerítésnél természetesen kevésbé szigorúak a feltételek, hiszen ezek kevésbé befolyásolják az utcaképet. Itt építhetünk egyszerű drótháló is, vagy ha lehetőségeink engedik, lécezett kerítést. Falazott vagy fémkerítést oldalra, hátra építeni kevésbé indokolt. A teljesen zárt falazott kerítés alkalmazása is lehetséges, de szerencsésebb inkább sövény alkalmazásával kiküszöbölni a nem kívánt átlátásokat.

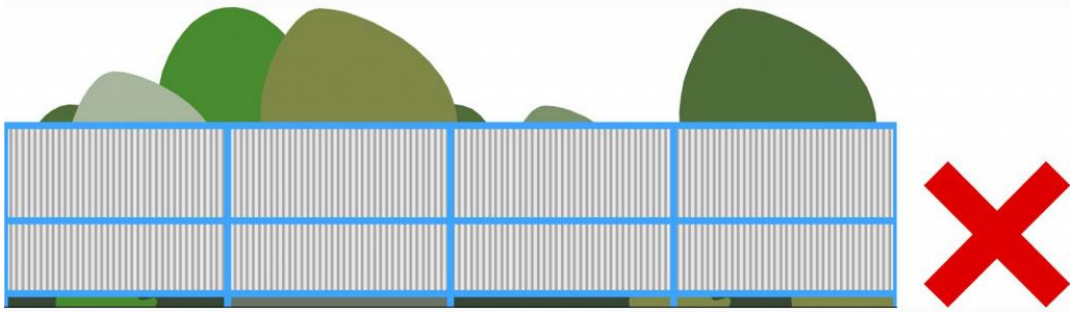

Ipari jellegű fémkerítés alkalmazása a település belterületén nem megengedett

A telkek oldalán és hátul indokolt esetben megengedett a teljesen zárt, falazott kerítés építése is

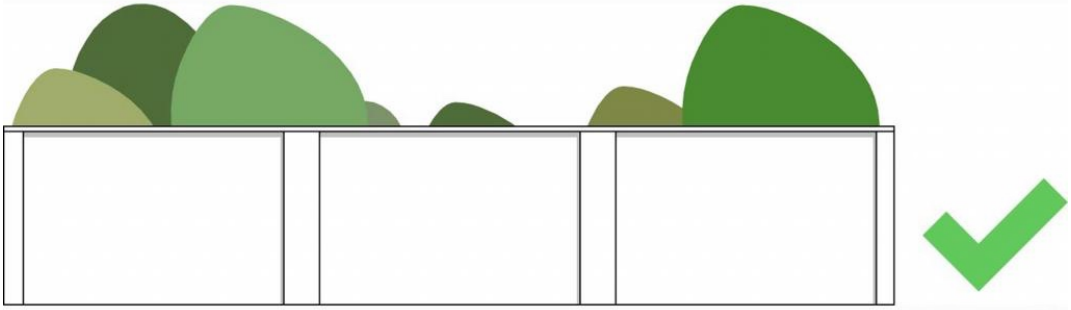

Telkek oldalán, hátuljában az átlátást sövény telepítésével lehet megakadályozni, amennyiben szükséges

Oldalra, hátra egyszerű fémhálót is telepíthetünk, amit aztán növénnyel lehet futtatni

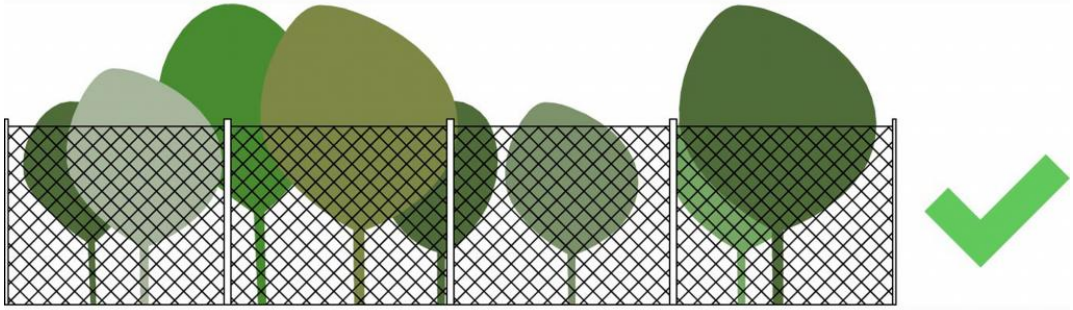

TERASZOK

A fedett teraszok a történeti településrésznél már tárgyalt tornácok modern megfelelőinek tekinthetők: kapcsolatot teremtenek a ház belseje és a kert között. Az átalakuló, új településrészen nem jellemző a tornácos házak jelenléte, de a fedett terasz építése annak rengeteg előnye miatt nagyon is javasolt. A terasz akkor működik a legjobban, ha a nappalihoz vagy az étkezőhöz csatlakozik. Kialakítása lehet fából vagy téglából. A fémszerkezetű teraszok kevéssé illenek a lakóépületekhez. A teraszok teteje lehet egészen kis dőlésű, korcolt fémlemezzel vagy bitumenes zsindellyel fedett. Pergolák, árnyékolók használata is ajánlott a kerti homlokzatokhoz csatlakozva.

Lent: fedett terasz az új településrészen. Faragott fa oszlopaival, fűrészelt korlátjával, a felső rész lécrácsozatával a történeti településrész fatornácait idézi.

MELLÉKÉPÜLETEK

A garázsok lehetnek különállók vagy az épülettel egybeépítettek. A különálló garázs építése, karbantartása egyszerűbb, olcsóbb. Ha mégis egybeépítjük a házzal, javasolt a ház mögött, oldalhatáron megépíteni. Másik lehetőség a ház utcafrontján lévő garázs. Ez a megoldás nem tiltott, de nem is szerencsés, a ház legértékesebb részét áldozzuk fel egy alárendelt funkció miatt, és a legfontosabb, a házunk arcát jelentő utcai homlokzatot rontjuk el a nagyméretű garázskapuval. Sok helyen lehet látni, hogy a korábban utcai oldalra épített garázst később inkább átalakították vendégszobává, irodává.

Tárolókat az utcafrontra építeni nem szabad, ezeket a ház mögé, a házat folytatva, az oldalhatárra javasolt építeni, ahogy a meglévő épületek esetében is van. Javasolt ezeknél (és a különálló garázsoknál is) a ház tetejével azonos dőlésszögű nyeregtető alkalmazása (így a padláson értékes rakodóterülethez juthatunk), de rejtett helyen lévő, utcáról nem látható melléképületek esetében elképzelhető a lapostető vagy az alacsony dőlésű félnyeregtető is. A melléképületek tetejének héjalására is igazak azok, amik a lakóépületekére.

Jobbra: nyeregtetős melléképület macskalépcsős oromfallal, fedett-nyitott előtérrel. Figyeljük meg az oldalában a futattórácsot is.

Lent: gépkocsitárolásra is alkalmas fedett-nyitott, téglapilléres, deszkázott oromzatú melléképület. Eredetileg minden bizonnyal cserépfedése volt.

Ha a telek adottságai megengedik, a melléképület kerülhet a telek házzal átellenes oldalára, az utcafronttól hátrahúzva. Ez esetben különösen oda kell figyelni esztétikus, a lakóházhoz illeszkedő megjelenésére.

A melléképületek építőanyaga lehet falazott vagy fa, fém szerkezetű melléképületek azonban nem illenek egy település belterületére. Magyarországon manapság gyakran idegenkednek tőle, de valójában nagyon jól használhatók a fedett-nyitott színek gépkocsitárolásra is (a régi kocsiszínekhez hasonlóan). Ezenkívül egy fedett-nyitott térnek számos előnye van: kerti bútorokat, kerti grillt lehet beletenni, nyáron árnyas, és esőben is használható szabadtéri pihenésre, munkára.

Jobbra: ez a kis nyári konyha a mellette lévő léckapuval különösen bájos. Kialakítása, színei rímelnek a lakóépületére.

Lent: fedett-nyitott garázs az új településrészen. Anyaghasználatával, léptékével, formájával, kialakításával a történeti településrészen is megállná a helyét.

HOMLOKZATKÉPZÉS, ANYAGHASZNÁLAT

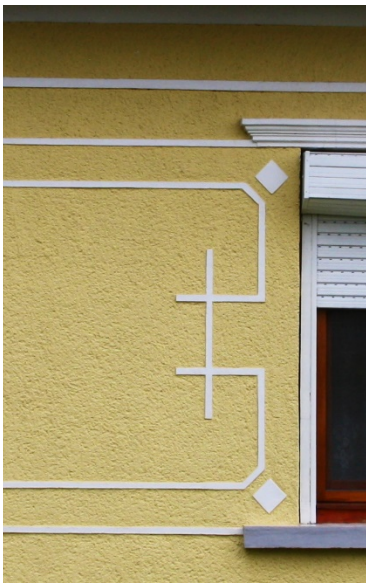

Kelemérben a vakolt homlokzatok a jellemzőek. Az átalakuló, új településrészen díszítésnek lehet kő, tégla, faburkolatot használni, azonban a teljes ház beburkolása nem javasolt. Fém, csempe, egyéb homlokzati anyag alkalmazása nem megengedett.

A történeti településrésznél már ismertetett vakolatdíszek az átalakuló, új településrészen is jelen vannak. Itt meg kell említeni a 60-as, 70-es évek magyarországi vidéki építészetének egy sajátos jelenségét, mégpedig a geometrikus vakolatdíszek alkalmazását. Ezek annyira megszokott részei lettek házainknak, hogy jóformán észre sem vesszük őket: jellemző, hogy 2014-ben Svájcban jelent meg róluk egy német nyelvű, szépen szerkesztett, tanulmányokkal kiegészített képeskönyv. Az átalakuló, új településrészen sétálva számos szép vakolatdíszes homlokzatot megfigyelhetünk. Ezek megtartása javasolt, és ezek mintájára, kellő körültekintéssel új épületeken is lehet hasonlóakat létrehozni. Vigyázzunk ugyanakkor, ha díszítést alkalmazunk: sosem szabad túlzásokba esni. Ne a díszítés legyen a házon a legszembeszökőbb, inkább csak olyan legyen, mint a hab a tortán.

Polisztirol homlokzati díszítések helyett inkább gipsz anyagúakat alkalmazzunk: ez az anyag sokkal tartósabb és szebb.

Fent balra: utcai homlokzat egyszerű sávos díszítéssel. A színek is követendő példát jelentenek.

Fent jobbra: geometrikus vakolatdíszes homlokzati részlet az átalakuló, új településrészen

RÉSZLETKÉPZÉS

A részletekre az átalakuló, új településrészen ugyanúgy oda kell figyelni, ahogy a történeti településrészen. Egy szép kerítéspillér vagy kiskapu, egy érdekes padlásbevilágító olyan apróságok, amik ügyesen alkalmazva egyedivé tudják tenni, fel tudják dobni a házunk megjelenését. De ahogy minden egyébbel, ezekkel az eszközökkel is csínján kell bánni. Kicsit olyanok ezek, mint az ékszerek: ha túl sokat és túl hivalkodót használunk, akkor éppen ellentétes hatást érünk el, mint szerettük volna.

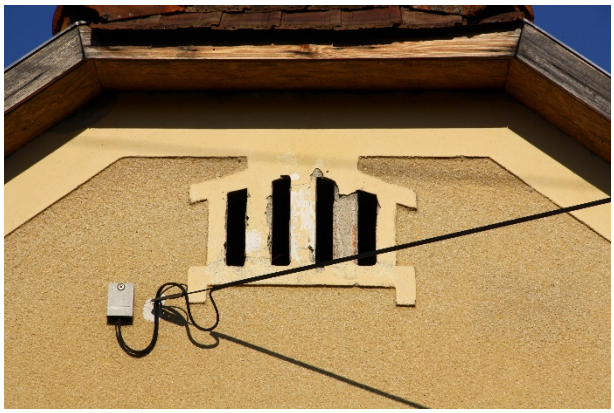

Felül: ez az egészen egyszerű megoldás is alkalmas egy oromfal díszítésére

Fent: vakolatkeretes padlásbevilágító oromfalon

Balra: régi kútház

A kémények tetősík fölé nyúló része a történeti településrészhez hasonlóan itt is legyen téglából falazott. A téglakémények a házak díszei: annak ellenére, hogy tulajdonképpen épületgépészeti elemek, hozzájárulnak a ház esztétikus megjelenéséhez. Ugyanez nem mondható el a fémkéményekről. A kéményfej kialakítása lehetőséget adhat egyedi ötletek megvalósítására.

Fent: ez a díszítés a régi fatornácok díszítéseire rímel
Balra: végső soron ez a pad is egy építészeti részlet. Kialakításával Kelemér hegyvidéki karakterét erősíti.

KERTEK

Kertünk teremti meg a kapcsolatot a természettel; annak változása tetten érhető benne, hiszen minden évszakban más-más arcát mutatja. Változatos növényalkalmazással többféle élőlénynek biztosíthatunk életteret. Általában a rejtettebb, intimebb hátsó kertrész a szemlélő előtt észrevétlen marad. Ezek a kertrészek nemcsak pihenésre, felüdülésre szolgálnak, hanem haszonkertként gyümölcsöket, zöldségeket is termeszthetünk bennük.

Mivel Kelemér belterületén a lakott részek jellegükben sok hasonlóságot mutatnak (mindenhol van kis előkert és nagy hátsókert, szinte mindenhol a telkek oldalhatárára vannak építve a házak), nem tartottuk indokoltnak a kerteket területenként külön tárgyalni.

Az épületeket csak részlegesen takarjuk, árnyékoló fákat a déli kitettségű falak közelében ültessünk. Az előkertbe ültetett fák, cserjék helyének megválasztásakor vegyük figyelembe a ház holokzati kialakítását, nyílászárók elhelyezését. A régi épületek bővítése, felújítása során fokozottan ügyeljünk a már meglévő fásszárú növényzet megóvására!

Előkertben futtatott kordonos szőlő

A szemlélő számára telkünk láthatóbb része az elő- illetve oldalkert lehet, amely ilyen tekintetben nemcsak védelmi, hanem díszítő szerepet is ellát. Díszes, gondozott előkertünkben nemcsak saját magunk, hanem az arra tévedők is gyönyörködhetnek; jó benyomást kelthetünk, és nem utolsó sorban hozzájárulunk utcánk, településünk szép arculatához. Érdemes olyan fajokat telepíteni, amelyek nemcsak virágukkal, hanem levelükkel, termésükkel is díszítenek, így majdnem egész évben színesíthetik udvarunkat.

Magasra futtatott szőlő

Törekedjünk arra, hogy kertjeinkben minél kisebb legyen a burkolt felületek aránya. A burkolt felületek nyáron magukba szívják a meleget, nagy esőzésnél nem tudják elnyelni a vizet, megáll rajtuk a por. Ahol mégis elengedhetetlen a talaj leburkolása, ott válasszunk természetes anyagú, vízáteresztő burkolatot.

A kert egyes részeit alacsonyabb, magasabb növényfalakkal választhatjuk el. Az előkertbe legfeljebb 1,20 m magas cserjék és lágyszárúak telepítése javasolt. Sövények közül a lombhullatókat részesítsük előnyben, magasságuk ne érje el az 1,50 m magasságot.

A növényfajok megválasztása nagymértékben járulhat hozzá a település, településrészek karakteréhez. Lehetőség szerint a helyi természeti adottságokhoz és hagyományokhoz, meglévő növényzethez illeszkedő fajokat válasszunk. A növények kiválasztását meghatározza a hely, ahova ültetjük. Figyeljük meg, mely növények érzik jól magunkat évek óta a környező kertekben, vagy kérjük szakember segítségét.

Fent: árokpart virágokkal, örökzöldekkel, kövekből kirakott virágágyásokkal

Lent: nem megfelelő gondozás mellett a környező természet gyorsan visszahódítja a kerteket

Túloldalt: szőlővel futtatott léckerítés

Kelemérben az előkertekbe és az oldalkertekbe az alábbi, őshonos vagy a területre jellemző növényfajokat javasolt telepíteni:

- Évelők 35 cm alatt
  - Aquilegia flabellata – Harangláb
  - Dianthus barbatus nanus Midget - Törökszegfű
  - Narcissus Tete-a-Tete – Nárcisz
  - Viola × wittrockiana – hibrid árvácskák (áttelelő egyéves vagy kétéves)

- Évelők 35-90 cm között
  - Aster amellus Rudolph Goethe - Csillagőszirózsa
  - Aquilegia alpina - Havasi harangláb
  - Aquilegia Flabellata Pink-white – Harangláb
  - Bergenia cordifolia - Szívlevelű bőrlevél
  - Bergenia Rotblum – Bőrlevél
  - Iris germanica – Nőszirom (zöld és tarka levelű változata)
  - Oenothera perennis - Ligetszépe
  - Paeonia lactiflora – Illatos bazsarózsa, pünkösdirózsa

- Évelők 90-160 cm között
  - Delphinium mix – Kerti szarkaláb
  - Digitalis purpurea – Gyűszűvirág
  - Hemerocallis fulva Kwanso - Sásliliom
  - Yucca filamentosa – Pálmaliliom
  - Páfrányok
    - Dryopteris filix-mas - Erdei pajzsika
    - Dryopteris filix-femina – Erdei pajzsika
  - Árnyékliliomok
    - Hosta Birchwood Parky's Gold – Világoszöld levelű, aranysárga szegéllyel
    - Hosta Blue Cadet – kékeszöld levelű

- Cserjék
  - Cornus sanguinea – Veresgyűrűsom
  - Cornus mas - Húsos som
  - Deutzia scabra – Gyöngyvirágcserje
  - Deutzia 'Kalmiflora' – Teltvirágú gyögyvirágcserje
  - Forsythia × intermedia – Aranyvessző, aranyfa
  - Kerria japonica 'Plenifera' – Boglárkacserje

  - Phyladelphus coronarius – Jezsámen
  - Phyladelphus virginialis 'Schneestrum' – Teltvirágú jezsámen
  - Physocarpus opulifolius 'Dart's Gold' - Hólyagvessző
  - Symphorycarphus albus – Fehér hóbogyó
  - Syringa 'Andreutzen' – Kerti orgona
  - Syringa vulgaris – Kerti orgona
  - Syringa vulg. 'Katherine Havemeyer' – levendulakék teltvirágú orgona
  - Syringa vulg. 'Andenken' –lila teltvirágú orgona
  - Weigela florida – Rózsalonc
  - Hydrangea macrophylla - Kertihortenzia
  - Rosa sp – bokorrózsa

- Kúszócserjék
  - Hedera sp. – Borostyán változatok
  - Lonicera japonica 'Halliana' – japánlonc
  - Parthenocissus quinquefolia – Ötlevélkéjű vadszőlő
  - Parthenocissus tricuspidata – Ujjas vadszőlő, tapadókorongos vadszőlő
  - Wisteria sinensis – Lilaakác
  - Wisteria sinensis Floribunda 'Violacea Plena' – Telvirágú lilaakác

- Díszfák
  - Acer campestre – Mezei juhar
  - Aesculus hippocastanum - Vadgesztenye
  - Alnus glutinosa – Enyves éger
  - Betula pendula – Nyírfa
  - Carpinus betulus - Gyertyán
  - Castanea sativa – Szelídgesztenye
  - Crataegus laevigata 'Paul's Scarlet' – Teltvirágú galagonya, díszgalagonya
  - Crataegus monogyna - Egybibés galagonya
  - Malus baccata 'Liset' – Díszalma
  - Malus 'Brandy Wine' – Díszalma
  - Morus nigra - Fekete eperfa
  - Sorbus aria – Lisztes berkenye
  - Sorbus aucuparia – Madárberkenye
  - Sorbus aucuparia 'Cardinal Royal' – Tűzpiros termésű berkenye
  - Tilia cordata - Kislevelű hárs
  - Tilia platyphyllos – Nagylevelű hárs

A hátsókertekben, haszonkertekben az alábbi növények a javasoltak:

- Vitis vinifera – szőlő (tőkésen vagy lugasra futtatva)
- Juglans regia –dió (papírhéjú illetve egyéb hagyományos fajták)
- Prunus – szilva (Besztercei, nemtudom szilva, fehér-zöld ringló, Duránci, veres szilva illetve egyéb hagyományos fajták).
- Malus – alma (Húsvéti rozmaring, Batul, Asztraháni piros, Csörgőalma, Jonatán, illetve egyéb hagyományos fajták)
- Pyrus – körte (Vilmos körte, Vérbélü v. piros belü körte, Hardy vajkörte, árpával érő, mézkörte, Búzás körte, illetve egyéb hagyományos fajták)
- Kajszi (Ceglédi óriás, Magyar kajszi)
- Cydonia oblonga – Birsalma
- Morus nigra - Fekete eperfa
- Mespilus – Naspolya
- Ribes uva-crispa - Egres
- Ribes sp. - Ribizke (fehér, vörös, fekete gyümölcsű)

Kelemér területén a növények telepítésekor az Aggteleki Nemzeti Park Igazgatóságának előírásait is figyelembe kell venni. Ezek rendelkeznek arról, hogy melyek a tiltott invazív fajok, listájukat a településképi rendelet függelékében lehet megtekinteni.

KÖZTERÜLETEK TELEPÜLÉSKÉPI ÚTMUTATÓJA

Ahogy a mintakézikönyv fogalmaz,

„a településkép javításához sokszor nem szükséges nagy beavatkozás, a rendezettség érzésének elérése már fél siker".

Örömmel mondhatjuk, hogy Kelemér közterületei rendezett képet mutatnak. A településen többféle utcakeresztmetszet van. A falu gerincét alkotó Tompa utca keleti részén az utca déli oldalán patak folyik, a házak kis hidakon közelíthetők meg. Ezen az oldalon nincs járda, de nincs is szükség rá, a természetes patakpart nagyon szép, természetközeli hangulatot hoz a település belterületébe. Az északi oldalon burkolt járda van.

A Tompa utca főútként funkcionáló része mindkét oldalon beépített. Egyik szakaszán patak mellett fut, itt a házak szintén kis hidakon közelíthetők meg, és ezen a szakaszon csak egy oldali járda van. Az utca Serényfalva felé eső részének csak az egyik oldala beépített, ennek megfelelően itt is csak egyoldali járda van, és kibélelt árok. A legújabb utcák környezete szintén rendezett, az árkok béleltek, a legtöbb helyen burkolt járda van. Ahol nincs, ott a forgalom kevésbé is indokolja.

Lent: jellegzetes utcakeresztmetszet az új településrészen: burkolt út; kétoldali, bélelt árok; egy oldali, burkolt járda.

Összességében fontos odafigyelni, hogy a középületek környezetében burkolt parkolók legyenek kialakítva (akár telken belül, mint az önkormányzat esetében), ezzel biztosítva, hogy a gépjárművek ne a zöldfelületen parkoljanak. Ennek (a zöldfelületen való parkolásnak) a megakadályozására megfelelő parkolóhelyek és szegélyek kialakításával az egész településen törekedni kell, ahogy az árkokon átívelő gépkocsibehajtókat is ajánlott a településen mindenhol egységes formában kivitelezni.

Hosszú távon javasolt a településközpontban a légkábelek földbe vezetése, de ez még a jövő zenéje. Addig azonban – nemcsak a településközpontban, hanem mindenhol – az oszlopokon lévő gólyafészkekre oda kell figyelni, erre az Aggteleki Nemzeti Park Igazgatósága is felhívja a figyelmet.

Fent: parkosított patakpart az iskola mögött

Balra: az átalakuló, új településrész egyik utcája betonidomokkal bélelt árokkal, térburkolatos járdával, gondozott növényzettel

A „betört ablak-elv”

A betört ablak-elv elnevezése egy kísérletre utal. Az 1980-as években New Yorkban egy kísérlet keretében kutatók elhelyeztek egy autót egy nem túl jó környéken, és kamerákkal figyelték. Az autóhoz napokig senki sem nyúlt. Aztán a kutatók betörték az egyik ablakot, és figyeltek tovább. Az autót órák alatt széthordták. Ez a kísérlet a gyakorlatban bizonyította, hogy ahol felüti a fejét a legkisebb rendetlenség, ott azt igen hamar a káosz fogja követni.

A táblákra, hirdetésekre különösen oda kell figyelni, mert egy táblákkal telezsúfolt utca rendetlennek hat. Kelemér teljes területén csak az önkormányzat helyezhet el hirdetőtáblákat, a már meglévő, fából készültek mintájára. Vállalkozások, cégek az épületük homlokzatán elhelyezett, szakember által megtervezett, a főépítész által véleményezett táblákon, cégéreken hirdethetik magukat. Fontos, hogy ezek a táblák, cégérek illeszkedjenek az épülethez, amire kerülnek, ne disszonáns, ráaggatott kiegészítések legyenek.

A telepített növények mellett Kelemérben több helyen lehet találkozni virágállványokkal, virágládákkal. Ezeknek a folyamatos karbantartása az önkormányzat feladata, ahogy a használaton kívüli vagy megrongált utcabútorok javítása, eltávolítása is. Az úgynevezett betört ablak-elvet szem előtt tartva figyelni kell arra, hogy a közterületeken ne legyenek elhanyagolt, lepusztult részek, mert ezek óhatatlanul még több rendetlenséget vonnak maguk után.

Jobbra: szellemesen elhelyezett virágláda

Lent: a Dózsa György utca és a Tompa Mihály utca közötti nagyméretű zöldterület

Kelemérben több olyan zöldterület is van, ami közparkként funkcionál. Ilyen a történeti településrészen a Tompa út keleti részének szinte teljes déli oldala, vagy a Tompa út és a Dózsa György út által határolt hatalmas zöldterület. Ennek a jövőben javasolt a parkosítása, sétautak létrehozása, padok kihelyezése, annál is inkább, mert erről a területről gyönyörű kilátás nyílik a környező dombokra-hegyekre és az itt folyó patak különleges hangulatot kölcsönöz a területnek.

Kelemér területén két patak is keresztülfolyik. Ezek a település fontos hangulati elemét képezik. A medrek tisztán tartása kiemelt fontosságú feladat, ahogy a patakparti korlátok, pihenőbútorok karbantartása is.

A hirdetőtáblák kialakítása az egész településen legyen egységes, készüljenek fából. Karbantartásukra; a leszakadt, megrongálódott, aktualitásukat vesztett plakátok eltávolítására oda kell figyelni. A parkokban, ahogy a többi közterületen is, ajánlott a fából készült utcabútorok, szaletlik használata.

Balra: patakpart a történeti településrészen

Fent: közterület hirdetőtáblával, irányjelző táblával, virágládával, kútházzal.

Utcák, parkok ajánlott növényzete:

- Sövényekhez, díszfák
  - Buxus sempervirens - puszpáng.
  - Cornus sanguinea – Veresgyűrűsom
  - Cornus mas - Húsos som
  - Deutzia scabra – Gyöngyvirágcserje
  - Deutzia 'Kalmiflora' – Teltvirágú gyögyvirágcserje
  - Forsythia × intermedia – Aranyvessző, aranyfa
  - Kerria japonica 'Plenifera' – Boglárkacserje
  - Phyladelphus coronarius – Jezsámen
  - Phyladelphus virginialis 'Schneestrum' – Teltvirágú jezsámen
  - Physocarpus opulifolius 'Dart's Gold' - Hólyagvessző
  - Symphorycarphus albus – Fehér hóbogyó
  - Syringa 'Andreutzen' – Kerti orgona

  - Syringa vulgaris – Kerti orgona
  - Syringa vulg. 'Katherine Havemeyer' – levendulakék teltvirágú orgona
  - Syringa vulg. 'Andenken' –lila teltvirágú orgona
  - Weigela florida – Rózsalonc
  - Hydrangea macrophylla - Kertihortenzia
  - Rosa sp - bokorrózsa
- Díszfák
  - Acer campestre – Mezei juhar
  - Aesculus hippocastanum - Vadgesztenye
  - Alnus glutinosa – Enyves éger
  - Betula pendula – Nyírfa
  - Carpinus betulus - Gyertyán
  - Castanea sativa – Szelídgesztenye
  - Crataegus laevigata 'Paul's Scarlet' – Teltvirágú galagonya, díszgalagonya
  - Crataegus monogyna - Egybibés galagonya
  - Malus baccata 'Liset' – Díszalma
  - Malus 'Brandy Wine' – Díszalma
  - Morus nigra - Fekete eperfa
  - Sorbus aria – Lisztes berkenye
  - Sorbus aucuparia – Madárberkenye
  - Sorbus aucuparia 'Cardinal Royal' – Tűzpiros termésű berkenye
  - Tilia cordata - Kislevelű hárs
  - Tilia platyphyllos – Nagylevelű hárs

BEÉPÍTÉSRE NEM SZÁNT TERÜLETEK

A tájképvédelmi jelentőségű településrészeken fokozott körültekintéssel kell minden beavatkozást (építést és területhasználatot) megvalósítani. Általánosan javasolt a területek beépítetlen jellegének megtartása a már kialakult és értéket képviselő építmények karakterének megóvása mellett. Az értékes tájkarakter megőrzését szolgálja a területhasználat és a telekszerkezet hosszú távú megőrzése. A tájképvédelmi jelentőségű területeken reklámfelület elhelyezésére szolgáló önálló építmény, felszíni elektromos hálózati vagy hírközlési elem vagy építmény elhelyezése nem ajánlott.

Kelemér külterületein egyedül a Keleméri-farm területén vannak épületek. Itt a meglévő épületek 30–45 fokos dőlésszögű tetőkkel vannak ellátva. A manzárdtetős lakóház kivételével egyszerű formájukkal, nyugodt tetőidomaikkal beleillenek a Kelemért övező, rendezett, művelt tájba. Átépítés, bővítés, új építés esetén továbbra is a derékszögű rendszerbe illeszkedő telepítés, a 30–45 fokos nyeregtető, a vakolt felületű falak és a cseréptető alkalmazása javasolt.

Karámok, kerítések létesítése esetén a fa anyagúak előnyben részesítése javasolt, egyszerű lécezéssel, vagy a meglévőekhez hasonló drótháló, fa oszlopokkal; villanypásztor alkalmazása esetén is.

Lent: erdőrészlet

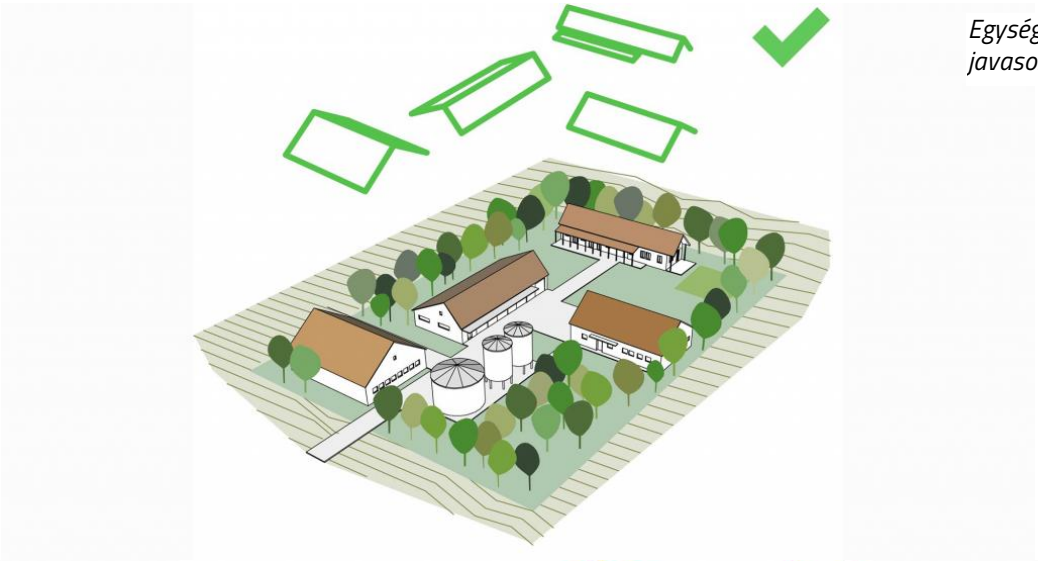

Egységes tetőidom használata a javasolt

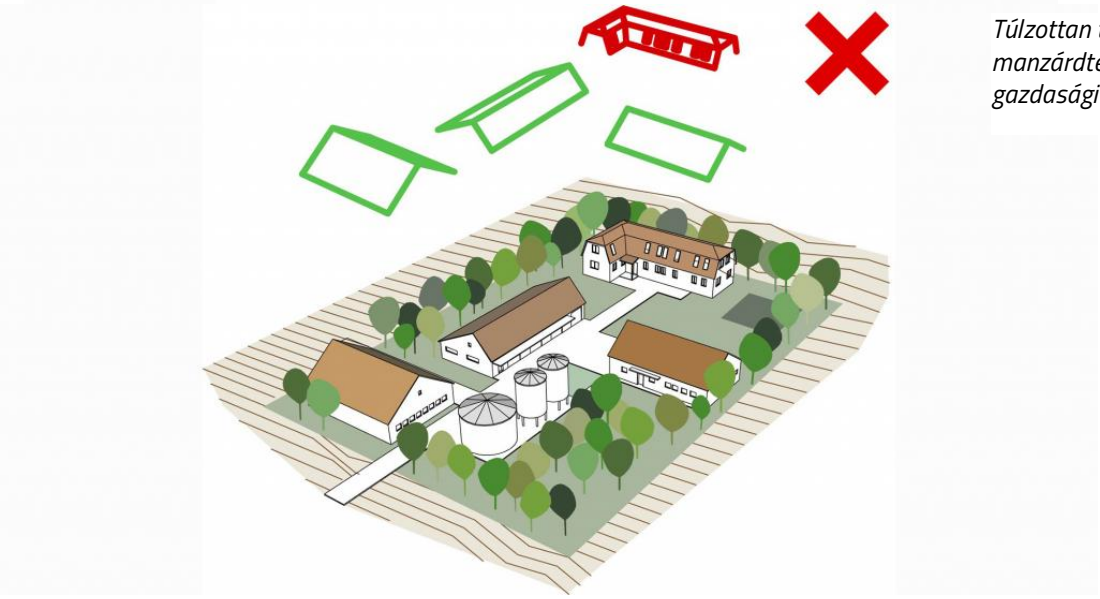

Túlzottan tagolt tetőidomú épület, manzárdtető nem illik a meglévő gazdasági épületek közé

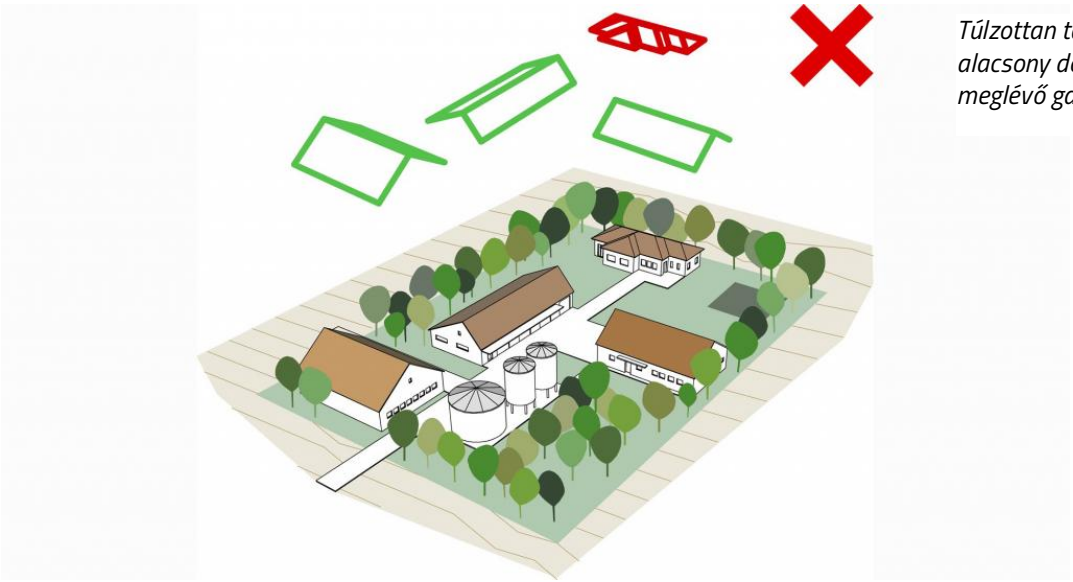

Túlzottan tagolt tetőidomú épület, alacsony dőlésű tető nem illik a meglévő gazdasági épületek közé

A gazdasági épületekre is igaz, hogy nem szerencsés az összetett tetőidom alkalmazása

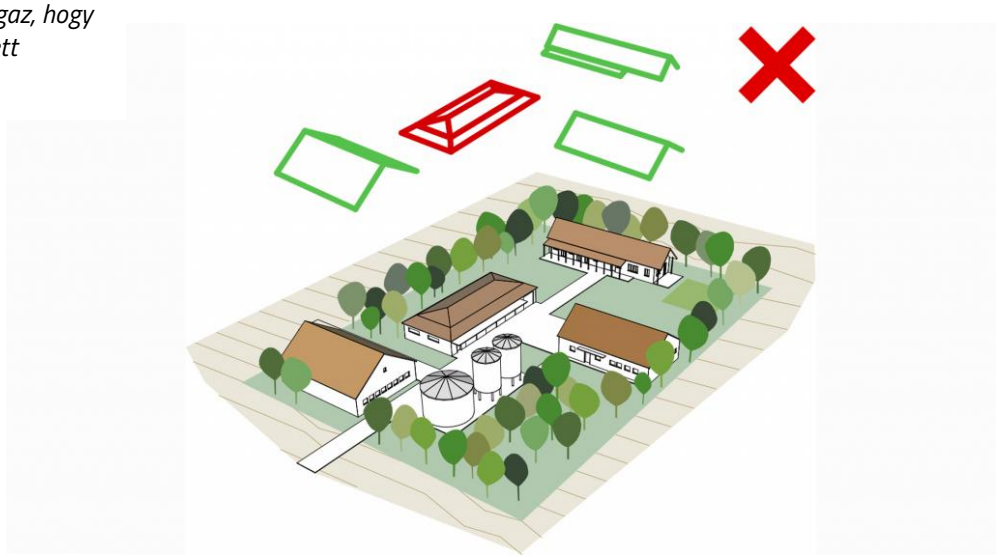

Lapostetős gazdasági épületek nem illenek a keleméri tájba

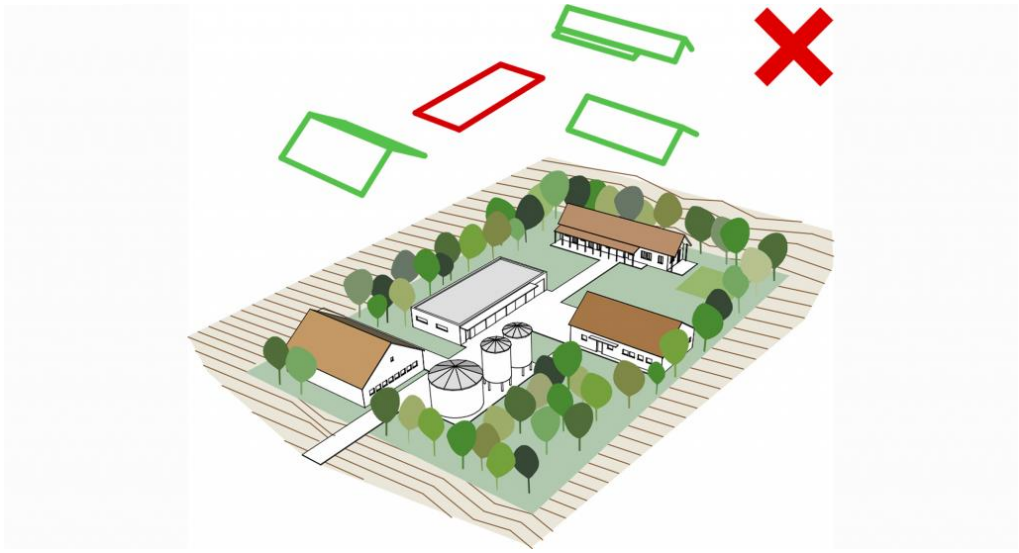

Lent: a karámok fából készüljenek, egyszerű lécezéssel

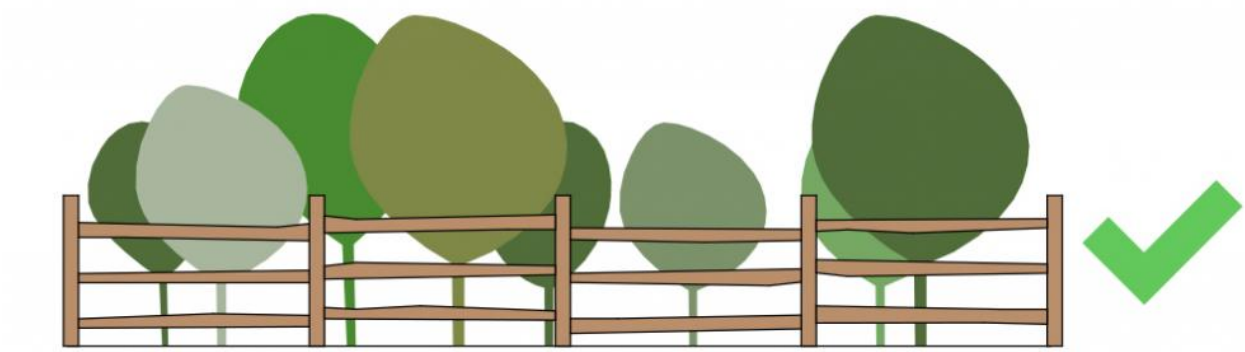

JÓ PÉLDÁK

A kézikönyvben felhasznált fotók mindegyike jó példákat mutat be, így mintákat keresve javasoljuk a teljes kiadvány ilyen szemmel való átpörgetését is. Általánosságban elmondható, hogy a helyi védelem alatt álló épületek – még akkor is, ha jelenleg egy-egy közülük felújításra szorul – jó példának tekinthetők.

ÉPÜLETEK, ÉPÍTETT RÉSZLETEK

Ez az egyszerű kialakítású, valószínűleg a huszadik század közepe táján épült kis lakóépület mutatja, hogy az ízléses épületek kialakítása nem pénzkérdés. Utcai oromfalas kialakítása Kelemér történeti településrészén nem jellemző, azonban az új részen, ahol a ház áll, beleillik az utcaképbe. A ház vakolt, fehérre meszelt fala a legrégebbi keleméri házak hagyományát folytatja. Teteje egyszerű nyeregtető, cserépfedéssel. Figyeljük meg, hogy az oldalsó szárny tetőgerince és eresze is alacsonyabban van, mint a fő épülettömegé, ezzel is tagolva az épületet. Mindkét bütüfalon egy-egy, hasonló arányú ablak van, és mindkét oromfalon egy-egy kis padlásablak. Az ablakok melletti geometrikus díszítés játékosságot kölcsönöz a homlokzatnak. A kerítés is követendő példa: fémoszlopok közötti léckerítés. Az oszlopok színe a fémhez illő halványkék, a lécezés színe a fához illő sötétbarna.

Jobbra: a történeti településrész egyik újabb épülete. Egyszerű tömegét a kis oromfal tagolja. Ablakai közel azonos méretűek és arányúak, a homlokzaton harmonikusan helyezkednek el, keretezésük visszafogott. Teteje a történeti településrészre jellemző két oldalon kontyolt cserépfedésű nyeregtető, újdonságot jelent a már említett kis oromfallal a padlásablakkal. A bejárat előtt fedett terasz, ami a régi tornácok modern megfelelőjének tekinthető. A terasz faszerkezetű, fedése szintén cserép. A garázs a régi melléképületekhez hasonló kialakítású és elhelyezkedésű, anyaghasználatával, tetőidomával illeszkedik a lakóépülethez. A kerítés szintén példaértékű: vékony fémoszlopokon lévő léckerítés. Ahogy az előző példánál, itt is megfelelő mind a fémoszlopok, mind a lécezés színe. Az épület előkertjének kialakítása és a kerítés előtti növényzet állapota is követendő példa.

Előző oldalt lent: ez az egészen új építésű lakóház Kis-Kelemér területén azt mutatja meg, hogy milyen lehet egy nagyobb méretű lakóház falusi környezetben. Alaprajzi formája egyszerű téglalap, teteje nyeregtető, de a nyílások harmonikus kiosztása, az anyaghasználat, a részletek megfelelően tagolják. Az oldalsó terasz a tornácokat idézi, a fehér homlokzat Kelemér régi lakóházait. A tégla díszítések ízlésesen, visszafogottan vannak alkalmazva. A nyílászárók formája, kialakítása, színe szintén példaértékű. A kerítés és a tereprendezés egyelőre nem készült el. A ház telken hátrahúzott telepítése Kelemér többi részén nem lenne elfogadható, de a Dózsa György út ezen szakaszán a szomszédos ház is ehhez hasonlóan, az utcától hátrébb helyezkedik el, így az illeszkedés megfelelő.

Fent: valószínűleg új építésű melléképület a történeti településrészen. A falai új épületre utalnak, cserepei azonban régiek. A pillérekkel tagolt, vakolatlan téglahomlokzat Kelemérben lakóépületeken nem jellemző, azonban téglapilléres melléképületek régen is épültek. A tető egyszerű nyeregtető, deszkázott orommal, a kapu vasalt fakapu. Az ablak aránya modern, ezzel az egész épületnek úgy kölcsönöz mai jelleget, hogy beleillik a hagyományos településképbe.

SAJÁTOS ÉPÍTMÉNYFAJTÁK

Az utcaképhez a hirdetőtáblák, reklámfelületek, cégérek is ugyanúgy hozzátartoznak, mint az épületek vagy a növényzet. De hogyan hirdessük portékánkat, szolgáltatásunkat úgy, hogy az ne legyen meghökkentő? Hiszen elsősorban a figyelemfelkeltés a célunk, és nem a járókelők rosszallásának kiváltása. A hirdetés lényege a tájékoztatás, amelyet utcaképbe illően is megtehetünk. Ha lehetőségünk van egy szebb utcakép, településkép megteremtésére, miért ne élnénk a lehetőséggel?

Épület mint cégér: a fekete színű, érdekes betűket használó felirat különlegessé teszi az egyszerű OSB-épületet, és kellően figyelemfelkeltő. Ezen a helyen a Roma Nemzetiségi Önkormányzat helyi sajátosságokra, roma hagyományokra épülő vesszőből fonott kosarakat és egyéb háztartási eszközöket készít.

Balra: fából készült, elöl és oldalt nyitott, hátul zárt buszmegálló, egy áteresz fölé építve. Figyeljük meg a padot és a virágládákat is.

Lent: egy fotón hirdető, útjelző, szaletli és szeméttároló. Mind a négy fából készült, kialakításukban is harmonizálnak, a kis színbeli eltérés pedig a természetesség érzetét kelti.

IMPRESSZUM

Koncepció: Füleky Zsolt, Kolossa József DLA, Riedel Miklós Márton, Kállai Kata

Készítette: Kelemér Önkormányzata a településkép védelméről szóló 2016. évi LXXIV. törvényhez kapcsolódóan, a Miniszterelnökség Építészeti és Építésügyi Helyettes Államtitkársága és a Lechner Tudásközpont útmutatása alapján.

Kelemér Önkormányzata
> Polgármester: Bukovenszki Józsefné
> e-mail: kelemer.onk@freemail.hu
> cím: 3728 Kelemér, Tompa Mihály út 17.
> telefon: +36 48 435 501

Szöveg:	Bereczki Zoltán
Fotó (kivéve, ahol más van feltüntetve):	Bereczki Zoltán
Településmérnök szakértő:	Gergely Péter
Kertészeti szakértő:	Simon László
Grafikai tervezés, tördelés (a Miniszterelnökség Építészeti és Építésügyi Helyettes Államtitkársága és a Lechner Tudásközpont által készített minta alapján):	Tóth Viktor
Építészeti útmutató ábrái:	Lechner Tudásközpont
Betűtípus:	Titillium Web (Regular, Bold, Italic)

A kiadványban felhasználásra kerültek a Miniszterelnökség Építészeti és Építésügyi Helyettes Államtitkársága és a Lechner Tudásközpont által készített mintakézikönyv (Magyarszéphely) egyes részletei.

Minden jog fenntartva: Kelemér Önkormányzata; Lechner Tudásközpont Területi, Építészeti és Informatikai Nonprofit Kft.

Felelős kiadó: Bukovenszki Józsefné polgármester,
Kelemér település önkormányzata
3728 Kelemér, Tompa Mihály út 17.

Kelemér, 2017